

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Igno Čekanausko
V kurso, baudžiamosios justicijos
studijų šakos studento

Magistro darbas

**BENDRININKAVIMAS IR JO REIKŠMĖ BAUDŽIAMAJAI
ATSAKOMYBEI**

Vadovas: prof. dr. Jonas Prapiestis
Recenzentas: lekt. dr. Justas Namavičius

Vilnius
2016

TURINYS

IŽANGA	2
1. Bendrininkavimo samprata	4
1.1. Bendrininkavimo sampratos istorinė raida.....	4
1.2. Bendrininkavimo samprata pagal galiojantį Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą ir teismų praktiką.....	6
1.3. Bendrininkavimo samprata užsienio šalių baudžiamojoje teisėje.....	14
1.4. Prisdėjimo prie nusikalstamos veikos atribojimas nuo bendrininkavimo.....	16
2. Baudžiamoji atsakomybė už bendrininkavimą	19
2.1. Atsakomybės pagrindai	19
2.2. Bendrininkų atsakomybė esant bendrininkų ekscesui.....	23
2.3. Savanoriškas atsisakymas pabaigti nusikalstamą bendrininkavimą.....	25
3. Bendrininkavimo rūšies reikšmė baudžiamajai atsakomybei	27
4. Bendrininkavimo formos reikšmė baudžiamajai atsakomybei	36
LITERATŪROS SĄRAŠAS	51
SANTRAUKA	56
SUMMARY	57

IŽANGA

Temos aktualumas. Baudžiamajame įstatyme visos nusikalstamų veikų sudėtys aprašytos tiesiogiai asmeniui, atliekančiam veiksmus, numatytus nusikalstamos veikos sudėtyje. Tačiau labai dažnai tyčinė nusikalstama veika yra padaroma ne vieno asmens, bet dviejų ar keleto asmenų, sujungus tiek jų veiksmus, tiek ir pastangas, t. y. bendrininkaujant. Toks kelių asmenų dalyvavimas, padarant nusikalstamą veiką, sustipriną jų psichologinį nusistatymą ir pasiryžimą padaryti nusikalstamą veiką, leidžia geriau apgalvoti planuojamą nusikalstamą veiką, palengvina rasti nusikalstamos veikos padarymo įrankius bei priemones, organizuoti po padarytos veikos šių įrankių pašalinimą, slėpimą, kitus nusikalstamos veikos pėdsakus ar sudaryti kitas kliūtis padarytai nusikalstamai veikai išaiškinti, siekiant išvengiant baudžiamosios atsakomybės už padarytas veikas. Esant išvardintoms aplinkybėms, kelių asmenų dalyvavimas taip pat sudaro galimybę padaryti žymiai pavojingesnes ir sunkesnes nusikalstamas veikas, nei jos būtų padaromos vieno asmens. Baudžiamosios teisės teorijoje ir praktikoje pripažįstama, jog kelių asmenų padarytą nusikalstamą veiką yra žymiai sunkiau kvalifikuoti, nei nusikalstamą veiką, padarytą vieno asmens. Todėl bendrininkavimo instituto taikymo problematika analizuojama bei tyrinėjama baudžiamosios teisės teorijoje, o šio instituto taikymo klausimai nuolat sprendžiami teismų praktikoje, nustatant bendrininkų vaidmenis nusikaltime, bendrininkavimo rūšį, formą, sprendžiant bendrininkų atsakomybės klausimus, individualizuojant bausmes. Nagrinėjamos temos aktualumą lemia praktikoje išskylanti problema ne tik identifikuoti visų galimų bendrininkų požymius, sugebėti atskirti bendrininkavimo formas, rūšis, bet ir pagrįsti jų atsakomybę bei nustatyti jos ribas, apibrėžti kiekvieno bendrininko atsakomybės individualizavimo principus. Taigi teisingas bendrininkavimą reglamentuojančių teisės normų taikymas padeda užtikrinti žmogaus teisių apsaugą, visuomenės ir valstybės interesus.

Darbo tikslas. Išanalizuoti bendrininkavimo institutą ir nustatyti jo reikšmę baudžiamajai atsakomybei.

Darbo uždaviniai. Remiantis baudžiamuoju įstatymu, baudžiamosios teisės mokslu ir teismų praktika magistro darbe iškelti šie uždaviniai:

1. Atskleisti bendrininkavimo sampratą, jos istorinę raidą, objektyviuosius ir subjektyviuosius bendrininkavimo požymius.

2. Išanalizuoti bendrininkų baudžiamosios atsakomybės pagrindus, aptarti bendrininkų atsakomybę esant bendrininkų ekscesui, bei atskleisti bendrininkų savanoriško atsisakymo pabaigti nusikalstamą veiką ypatumus.

3. Pateikti prisidėjimo prie nusikalstamos veikos atbnojimo problemas nuo bendrininkavimo.

4. Apžvelgti bendrininkavimo rūšies reikšmę baudžiamajai atsakomybei.

5. Atskleisti bendrininkavimo formų turinį ir jų reikšmę baudžiamajai atsakomybei.

Objektas. Tyrimo objektas – bendrininkavimas, jo formos, rūšys, bendrininkų baudžiamoji atsakomybė ir baudžiamasis teisinis įvertinimas.

Tyrimo metodai. Darbe didžiausias dėmesys skirtas loginės analizės metodui, kuriuo naudojamosi apžvelgiant norminę ir specialiąją literatūrą, susijusią su bendrininkavimo institutu. Taip pat darbe remiamasi sisteminiu analizės metodu, loginiu ir teisės aiškinimo metodu, bei istoriniu – lyginamuoju metodu.

Darbo originalumas. Teisės teorijoje analizuojamo bendrininkavimo instituto atskleidimas, remiantis naujausia kasacinio teismo suformuota praktika. Taip pat darbe apžvelgiama teisės teorijoje neaparta vadovo sąvoka, kurią darbo autorius siūlytų, apibrėžti Lietuvos Respublikos baudžiamojų kodekso (toliau – LR BK), bendrojoje dalyje, kaip vieną iš bendrininkų rūšių.

Svarbiausi šaltiniai. Šiame magistro darbe vadovaujamosi Lietuvos Respublikos baudžiamuoju kodeksu (tiek senuoju, tiek ir dabar galiojančiu). Analizuojant nagrinėjamai temai aktualias Lietuvos Respublikos Baudžiamojų kodekso normas, yra parenkama ir pritaikoma specialioji literatūra, vertinama teismų praktika, remiamasi Lietuvos Respublikos baudžiamojų kodekso komentaru, baudžiamosios teisės vadovėliais, bei mokslininkų darbais. Analizuojant nagrinėjamai temai aktualią ir reikšmingą teismų praktiką, dėmesys akcentuojamas į naujausią Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamą praktiką.

1. Bendrininkavimo samprata

1.1. Bendrininkavimo sampratos istorinė raida

Bendrininkavimas Lietuvos teisės rašytiniuose šaltiniuose pirmą kartą minimas jau XV amžiuje. Kazimiero teisynas yra vienas iš Didžiojo kunigaikščio teisės aktų, kuriuo buvo siekta suvienodinti bajorų luomo ir nuo jų priklausiusių žmonių baudimą už turtinius nusikaltimus. Kazimiero teisyne buvo skelbiama, kad jei nelaisvasis valstietis vogs, o jo ponas bendrininkaus ar žinos apie vagystę, bus baudžiamas kaip už vagystę.¹ Tačiau bendrininkavimo sąvoka šiame teisės akte dar nebuvo konkretizuota.

Ypatingą vietą tarp Lietuvos teisės paminklų užima Lietuvos Statutas, kurio buvo trys redakcijos: 1529, 1566, 1588 metų. Baudžiamosios teisės požiūriu Statutai atspindėjo naują teisės raidos etapą, kuriame išryškėjo valstybės požiūris į nusikaltimą ir bausmę kaip viešosios teisės institutą.² Statutuose buvo numatytas bendrininkavimas įvairiomis rūšimis – bendru vykdymu, padėjimu, kurstymu, prisidėjimu. Bendrininkai už padarytus nusikaltimus atsakė vienodai. Nusikaltimo slėpimas, naudojimasis nusikaltimo vaisiais ir padėjimas buvo laikomi ta pačia bendrininkavimo rūšimi. Visa tai rodo, kad Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės statutuose bendrininkavimo samprata taip pat dar nebuvo susiformavusi.³

Lietuvos teisinėje sistemoje bendrininkavimo samprata pirmą kartą buvo susidomėta XX amžiaus pradžioje. 1919 m. sausio 16 d. Valstybės Tarybos prezidentas nutarė Baudžiamuoju kodeksu laikyti Rusijos imperijos 1903 metų Baudžiamąjį statutą. Šį statutą rengė talentingi Rusijos kriminalistai N. S. Tagancevas ir I. I. Foinickis.⁴ Bendrininkavimo samprata buvo grindžiama bendra visų dalyvių valia, kuri turėjo būti išreikšta susitarimu arba žinojimu. Be to, bendrininkavimui buvo reikalinga ypatinga tyčia, t.y. tyčia ne tik padaryti nusikaltimą, bet padaryti drauge, bendromis jėgomis.⁵

Pagal Baudžiamąjį statutą nusikaltimo bendrininkais laikyti asmenys, susitarę arba žinodami darę nusikaltimą drauge:

- 1) patys tiesiogiai nusikaltę arba dalyvavę darant nusikaltimą;
- 2) kurstę kitą būti bendrininku;

¹ ANDRIULIS, V., ir kt. Lietuvos teisės istorija: vadovėlis – Vilnius: Justitia, 2002, P. 85

² PRAPIESTIS, J., ir kt. Bendrininkavimas padarant nusikaltimą. – Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. – 3-asis papild. leid. Vilnius. Eugrimas. 2003, P. 74-75

³ ANDRIULIS, V., ir kt. Lietuvos teisės istorija: vadovėlis – Vilnius: Justitia, 2002, P. 225

⁴ VANSEVIČIUS, S. Lietuvos baudžiamoji teisė ir procesas 1919-1940 metais. - Vilnius. Justitia. 1996, P.7

⁵ STANKEVIČIUS, V. Baudžiamoji teisė. Paskaitos. – Kaunas: Lietuvos universiteto teisės fakulteto leidinys, 1925, P. 73

3) buvę padėjėjais, parūpinę priemonių, šalinę kliūtis arba padėję padaryti nusikaltimą patarimu, pasižadėjimu nekliudyti jį daryti arba nuslėpti.⁶

Kiekvienam bendrininkui teko atsakomybė už nusikaltimą, nors jų pagalba ir buvusi nedidelė. Visi bausti pagal tą patį įstatymą, nors ir esant skirtingai kiekvieno kaltei. Kiekvienas baustas pagal piktos valios laipsnį ir skirtos skirtingo dydžio bausmės. Už dalyvavimą nusikaltėlių gaujoje buvo baudžiama įstatymo numatytais atvejais, jeigu asmuo nebuvo nusikaltimų bendrininku. Sąjunga arba gauja buvo laikoma susidariusia, kai keli asmenys susitarė padaryti nusikaltimus ir tai paversti verslu. Gaujos turėję būti ne mažiau kaip trys bendrininkai, tačiau darant nusikaltimą nebūtinai visi turėjo dalyvauti.⁷

LSSR Aukščiausioji Taryba 1961 m. birželio 26 d. priėmė LSSR Baudžiamąjį kodeksą, kuris įsigaliojo nuo tų pačių metų rugsėjo 1 d.⁸ Šiame kodekse bendrininkavimo institutas buvo iš esmės praplėstas. Bendrininkavimu buvo laikomas tyčinis bendras dviejų ar daugiau asmenų dalyvavimas, padarant nusikaltimą.⁹ Bendrininkavimas įstatyme buvo pažymimas, vartojant terminus: gauja, grupė, organizacija ir buvo galimas, padarant bet kurį tyčinį nusikaltimą, tiek aktyviais veiksmais, tiek ir neveikimu. Visais bendrininkavimo atvejais buvo būtina, kad dalyvautų bent du asmenys. Baudžiamoji atsakomybė už bendrininkavimą kildavo tais pačiais pagrindais, kaip ir atsakomybė už nusikaltimą, padarytą vieno asmens.¹⁰

2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojusiam naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse, įstatymų leidėjas bendrininkavimo sąvoką sukonkretino ir kiek patikslino.

⁶ VANSEVIČIUS, S. Lietuvos baudžiamoji teisė ir procesas 1919-1940 metais. - Vilnius. Justitia. 1996, P. 16

⁷ Ten pat. P. 16-17

⁸ PRAPIESTIS, J., ir kt. Bendrininkavimas padarant nusikaltimą. – Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. – 3-asis papild. leid. Vilnius. Eugrimas. 2003, P. 83

⁹ KLIMKA, A. APANAIVIČIUS, M. MISIŪNAS, J. Tarybinė baudžiamoji teisė: bendroji dalis. Mintis: Vilnius, 1972, P. 254

¹⁰ Ten pat. P. 254

1.2. Bendrininkavimo samprata pagal galiojantį Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą ir teismų praktiką

Pagal LR BK 24 straipsnio 1 dalį bendrininkavimas yra tyčinis bendras dviejų ar daugiau tarpusavyje susitarusių pakaltinamų ir sulaukusių šio kodekso 13 straipsnyje nustatyto amžiaus asmenų dalyvavimas darant nusikalstamą veiką.¹¹ Teismų praktikoje dažnai susiduriama su bendrininkavimu darant nusikalstamas veikas, todėl Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT) savo suformuotoje praktikoje yra išsamiai apibūdinęs bendrininkavimo institutą. Vienoje iš nutarčių LAT nurodė, kad bendrininkavimas yra tyčinės nusikalstamos veikos padarymo forma, kai veika padaroma bendromis kelių asmenų pastangomis.¹²

Bendrininkavimą, kaip ir nusikalstamos veikos sudėtį, apibūdina bei atskleidžia objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių visuma: dviejų ar daugiau asmenų dalyvavimas darant nusikalstamą veiką; jų veikos bendrumas; susitarimas daryti nusikalstamą veiką kartu bei tyčios bendrumas, kai kiekvienas bendrininkas suvokia, kad daro nusikalstamą veiką ne vienas, o bendrai su kitu asmeniu (ar kitais asmenimis).¹³

Įstatyme yra išskiriami tokie bendrininkavimo objektyvieji požymiai, tai:

- 1) dviejų ar daugiau asmenų dalyvavimas darant nusikalstamą veiką;
- 2) veiksmų bendrumas;

Pirmasis objektyvusis bendrininkavimo požymis yra tai, kad nusikalstamą veiką daro du ar daugiau asmenų.

Tie asmenys turi turėti visus bendruosius subjekto požymius, t.y. jie turi būti pakaltinami ir sulaukę baudžiamajai atsakomybei kilti būtino amžiaus. Jei vienas iš kartu veikiančių asmenų neturi subjekto požymių (yra nepakaltinamas ar nesulaukęs tinkamo amžiaus), tada yra susiduriama su tarpinio vykdymo situacija.¹⁴ Apie tai plačiau bus aptariama analizuojant bendrininkavimo rūšis.

Kiekvienoje konkrečioje byloje yra svarbu, kad nagrinėjantis bylą teismas išaiškintų visus asmenis, dalyvavusius darant nusikaltimą, nes tik tokiu atveju galima objektyviai nustatyti, ar tam tikri asmenys turi visus bendruosius subjekto požymius ir ar gali būti laikomi bendrininkais. Tačiau kartais nagrinėjantis bylą teismas susiduria su

¹¹ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741

¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. birželio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-309-976/2015

¹³ Ten pat.

¹⁴ GIRDENIS, T., GUTAUSKAS, A., KUJALIS, P. Baudžiamoji teisė. Metodinė priemonė. – Vilnius. 2014, P. 26

problema, kai neįmanoma nustatyti vieno ar kelių asmenų dalyvavimo darant nusikalstamą veiką, nors byloje buvo žinoma, kad dalyvavo keli asmenys.¹⁵

LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinė sesija baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-9/2009, sprendžiant klausimą dėl bendrininkavimo su nenustatytu asmeniu nurodė, kad nusikalstamos veikos dalyvio įvardijimas procesiniuose dokumentuose, kaip nenustatyto asmens, nebūtinai reiškia, kad apie jį nieko nežinoma ir kad nėra galimybių nustatyti jo indėlio į bendrą veiką, susitarimo su kaltinamuoju bei jų tyčios bendrumo. Nenustatytas asmuo iš tiesų gali būti žinomas, bet pasislėpęs nuo teisėsaugos institucijų, pagaliau apie šio asmens pakankamą atsakomybei amžių, gebėjimą suvokti ir valdyti savo veiksmus, jo susitarimą su kaltinamuoju bei tyčios turinį teismas gali spręsti iš byloje surinktų įrodymų ir nustatytų faktinių aplinkybių specifikos. Todėl bendrininkavimo su asmeniu, įvardytu kaip nenustatytas asmuo, pašalinimas iš kaltinimo neturi būti sprendžiamas formaliai, o bendrininkavimo konstatavimas tokiu atveju nebūtinai reiškia netinkamą baudžiamojo įstatymo taikymą.¹⁶ Taigi teismas šioje baudžiamojoje byloje nedviprasmiškai konstatavo, kad bendrininkavimas su nenustatytu asmeniu iš esmės yra galimas.

Tačiau LAT teisėjas Jonas Prapiestis nesutiko su šia 2009 m. sausio 6 d. plenarinės sesijos nutartimi ir pateikė atskirąją nuomonę, kurioje nurodė, kad plenarinės sesijos nutartyje pateiktoje bendrininkavimo sampratoje, nors ir remiamasi LR BK 24 straipsnio dalimi, aiškiai ir imperatyviaus nurodymo į būtinus pagal baudžiamąjį įstatymą bendrininkavimo subjekto – bendrininko – bendruosius požymius (amžių, pakaltinamumą) nėra. Atsižvelgiant į tai, taip pat į plenarinės sesijos nutarties rezoliucinę dalį, kuri keičia LAT praktiką, nes iš esmės konstatuojama, kad gali būti bendrininkaujama ir su nenustatytu asmeniu, yra pagrindas abejoti, ar plenarinė sesija atitinkamą amžių ir pakaltinamumą laiko būtiniais kiekvieno bendrininko, o kartu ir kiekvieno bendrininkavimo požymiais. Tokia plenarinės sesijos pozicija nesuderinama su baudžiamuoju įstatymu, pagal kurį atitinkamas amžius ir pakaltinamumas yra būtini kiekvieno bendrininko, o kartu ir kiekvieno bendrininkavimo požymiai (BK 24 straipsnio 1 dalis). Taip pat pabrėžtina, kad kiekvienas būtinas nusikalstamos veikos sudėties požymis turi vienodai svarbią teisinę reikšmę, kiekvieno jų nustatymas ir įvertinimas turi vykti griežtai laikantis BPK 20 straipsnio 5 dalies reikalavimų. Atskirojoje nuomonėje taip pat norodoma, kad 2009 sausio 6 d. nutartyje padarytos išvados prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos¹⁷ 31 straipsnyje įtvirtintai nekaltumo prezumpcijai, kuri sako,

¹⁵ PIESLIAKAS, V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2008, P. 88

¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2009 m. sausio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-9/2009

¹⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės Žinios. 1992, Nr. 33-1014

kad asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltumas neįrodytas įstatymo nustatyta tvarka ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu. Iš nekaltumo prezumpcijos kyla imperatyvas, kad visos abejonės, kurių byloje negalima pašalinti, turi būti aiškinamos kaltinamojo naudai.¹⁸

Taigi galima daryti išvadą, kad vieningos nuomonės dėl bendrininkavimo su nenustatytu asmeniu, tarp teisės specialistų, taip pat teismų praktikoje nėra. Tokia išvada nurodyta ir LAT baudžiamojoje byloje Nr. 2K-170/2011, kurioje konstatuota, kad teismų praktikoje gali būti daromi skirtingi sprendimai dėl bendrininkavimo požymių, veikiant su teismo nenustatytu asmeniu. Teismo išvada priklauso nuo to, kokia informacija surinkta byloje apie nenustatytus asmenis. Jei bylos nagrinėjimo metu nepavyksta nustatyti kitų asmenų, dalyvavusių darant nusikaltimą, asmenybės, be to, byloje nėra jokių duomenų apie tų asmenų išvaizdą, galimą amžių, veikimo būdus ir kitus požymius, leidžiančius identifikuoti tuos asmenis, teismas paprastai vengia daryti išvadą dėl bendrininkavimo ir bendrininkų grupės buvimo. Tačiau jei byloje yra duomenų, leidžiančių daryti išvadą apie kitų asmenų, dalyvavusių darant nusikaltimą išorinius brožus, apytikrį amžių, sąmoningumo laipsnį nusikalstamai veikiant, tokiais atvejais teismas gali padaryti išvadą, kad tarp nuteistojo ir teismo nenustatyto asmens yra ryšys, atitinkantis bendrininkavimo padarant nusikaltimą reikalavimus, ir pritaikyti LR BK nuostatas dėl bendrininkavimo, atitinkamai motyvuodamas savo sprendimą.¹⁹

Minėta, jog teismas privalo išsiaiškinti visus nusikaltimą padariusius asmenis. Pasisakant dėl galimo bendrininkavimo su nenustatytu asmeniu, nesant šiuo klausimu vieningos nuomonės tarp teisės praktikų, autorius mano, kad vis tik esminę ir lemiamą reikšmę, sprendžiant šį klausimą, turi ne byloje surinkta abstrakti tokį asmenį identifikuojanti informacija, kurios pagrindu galima būtų daryti tik preliminarią išvadą apie nenustatyto asmens asmenybę ir galimą bendrininkavimą, bet būtent BK 24 straipsnio 1 dalyje aiškiai apibrėžtų imperatyvių būtinųjų bendrininko požymių – amžiaus ir pakaltinamumo – objektyvus nustatymas ir konstatavimas. Nesant galimybės objektyviai ir patikimai nustatyti bei konstatuoti paminėtų bendrųjų požymių konkrečiam bendrininkaujančiam asmeniui, toks nusikalstamos veikos dalyvis, kaip bendrininkavimo subjektas, procesiniuose dokumentuose neturėtų būti įvardijamas. Manytina, jog teismas negali remtis spėliojimais ar prielaidomis, todėl neturėtų pripažinti bendrininkavimo su nenustatytu asmeniu tik pagal apytikrį jo amžių, ar iš jo susitarimo su kaltinamuoju bei

¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjo Jono Prapiesčio atskiroji nuomonė dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2009 m. sausio 6 d. nutarties

¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. balandžio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-170/2011

tyčios, iš bendro indėlio į bendrą veiką, vertindamas tik nustatytą faktinių aplinkybių specifiką ar remdamasis kitais byloje surinktais įrodymais, kurie neginčijamai nepatvirtina bendrųjų požymių egzistavimo. Taigi nekonstatavus bendrųjų subjekto požymių, teismas turėtų spręsti tokio nenustatyto asmens, įvardinto kaip bendrininkaujančio, šalinimo iš kaltinimo klausimą. Priešingu atveju, kaip teisingai nurodo prof. J. Prapiestis, būtų paneigtas konstitucinis nekaltumo prezumpcijos principas.

Taigi, darbo autorius abejoja, kad bendrininkavimas su nenustatytu asmeniu, kai nėra objektyviai nustatyti BK 24 straipsnio 1 dalyje numatyti imperatyvūs būtinieji bendrieji požymiai (amžius ir pakaltinamumas), yra galimas.

Antras būtinas bendrininkavimo požymis – veiksmų bendrumas. Kaip teigiama LR BK komentare, tai bent dviejų bendrininkų tarpusavio susitarimas veikti bendrai, siekiant realizuoti bendrus nusikalstamus ketinimus. Veikti bendrai tarpusavyje turi būti susitarę bent du asmenys.²⁰

Kiekvieno bendrininko veiksmai, nors ir labai skirtingi, yra reikšmingi bendroje nusikalstamoje veikoje, nes sudaro prielaidas bei sąlygas kitų bendrininkų veiksams. Būtent šių veiksmų visuma nulemia tai, kad vykdytojas (vykdytojai) įgyja realių galimybių realizuoti objektyviąją bendro nusikaltimo dalį. Jeigu kuris nors bendrininkas neatliktų savo veikos, bendro nusikaltimo būtų neįmanoma įvykdyti arba jo įvykdymas kitiems bendrininkams iš esmės pasunkėtų. Taigi kiekvieno bendrininko veiksmai yra būtini.²¹

Prof. V. Piesliakas kelių asmenų veikos bendrumą skirsto į skirtingas formas:

- 1) kiekvienas bendrininkas iki galo padaro nusikalstamą veiką;
- 2) kiekvienas iš bendrininkų padaro dalį nusikalstamos veikos objektyviųjų požymių arba vieni padaro visus požymius, kiti – dalį;
- 3) BK specialiojoje dalyje įstatyme numatytus objektyviuosius veikos požymius įgyvendina tik vienas ar keli bendrininkai, o kiti nusikaltimo sudėties požymių neįgyvendina, taigi nusikaltimo lyg ir nepadaro.²²

LAT vienoje iš nutarčių yra pažymėjęs, kad asmenų, dalyvaujančių nusikalstamos veikos padaryme, veiksmų bendrumas, kaip objektyvusis bendrininkavimo požymis, gali pasireikšti keliomis formomis: a) visi nusikalstamos veikos padaryme dalyvaujantys asmenys visiškai realizuoja jiems inkriminuotos nusikalstamos veikos sudėties

²⁰ PRAPIESTIS, J., ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, P. 155

²¹ PRAPIESTIS, J., ir kt. Bendrininkavimas padarant nusikaltimą. – Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. – 3-asis papild. leid. Vilnius. Eugrimas. 2003, P. 264

²² PIESLIAKAS, V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2008, P. 90

objektyviuosius požymius (paprasčiausia bendrininkavimo forma); b) visi nusikalstamos veikos padaryme dalyvaujantys asmenys iš dalies realizuoja jiems inkriminuotos nusikalstamos veikos sudėties objektyviuosius požymius arba kai kurie visiškai, o kiti tik iš dalies (paprasčiausia bendrininkavimo forma); c) be asmens ar asmenų, kurie tiesiogiai realizuoja nusikalstamos veikos sudėties objektyviuosius požymius, dalyvauja kiti asmenys, kurie neatlieka veikų, aprašytų BK specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje, bet atlieka kitokias veikas, kurios nulemia vykdytojo veikas ir susijusios priežastiniu ryšiu su vykdytojo nusikalstamomis veikomis ir (ar) kilusiais baudžiamajame įstatyme numatytais padariniais (sudėtinga bendrininkavimo forma).²³

Dėl bendro dalyvavimo darant nusikalstamą veiką atsiradę padariniai yra bendri visiems bendrininkams ir nėra priskiriami ar išskaidomi atskiriems bendrininkams.²⁴

Pagal LAT nuosekliai formuojamą teismų praktiką bendrininkavimas – tai bendra kelių asmenų veikla. Todėl visos dėl veikos kilusios pasekmės inkriminuojamos kiekvienam iš bendrininkų, nepriklausomai nuo kiekvieno iš jų vaidmens, veiksmų pobūdžio bei intensyvumo ir indėlio į nusikaltimo padarymą. Esant bendrininkavimui, kelių asmenų padaryta veika kvalifikuojama pagal tą patį BK straipsnį nepriklausomai nuo kiekvieno bendrininko konkrečių veiksmų ir indėlio į nusikaltimo padarymą. Atskirų bendrininkų veiksmų kvalifikacija gali skirtis tik esant vykdytojo ekscesui.²⁵

Veikos bendrumas, kaip vienas iš bendrininkavimo požymių, yra svarbus bendrininkų atsakomybei. Jis lemia bendrus padarinius, bendrą žalą baudžiamojo įstatymo saugomoms vertybėms. Bendri padariniai inkriminuojami asmenims tik esant kiekvieno bendrininko veikos ir kilusių padarinių priežastiniam ryšiui. Jeigu nėra atskirų asmenų veikų ir kilusių padarinių priežastinio ryšio, nėra nei bendrininkavimo, nei bendros atsakomybės.²⁶

Tarp kiekvieno bendrininko nusikalstamų veiksmų (neveikimo) ir atsiradusių bendrų padarinių (nusikalstamosiose veikose apibūdintose materialiomis sudėtimis) ar bendrai padarytosios veikos (formaliose sudėtyse) turi būti nustatytas priežastinis ryšys. Tai reiškia, kad:

1) bendrininko veiksmai (neveikimas) laiko atžvilgiu yra pirmesni, negu bendrai padaryta veika ar kilę bendros veikos padariniai;

²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2016 sausio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-53-895/2016

²⁴ PRAPIESTIS, J., ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, P. 156

²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 kovo 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-275/2007

²⁶ PIESLIAKAS, V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2008, P. 90-91

2) bendrininko veiksmai (neveikimas) yra būtina sąlyga darant bendrą nusikalstamą veiką ar atsirandant bendriems nusikalstamiems padariniams;

3) bendra nusikalstama veika ir bendri nusikalstami padariniai – dėsningas ir būtinas bendros bendrininkų veiklos rezultatas;

4) padaroma bendra nusikalstama veika ar atsiranda nusikalstamų padarinių būtent dėl bendrininkų veiksmų (ir (ar) neveikimo) visumos, o ne dėl kitų asmenų veiklos ar atsitiktinių aplinkybių.²⁷

Priežastinis ryšys, būdamas vienu iš objektyvių bendrininkų baudžiamosios atsakomybės pagrindų, kartu nubrėžia ribą, iki kurios galimas bendrininkavimas. Į bendrą nusikalstamą veiką galima įsilieti iki nusikalstamų padarinių atsiradimo (veikose, apibūdintose materialiomis sudėtimis) arba iki veikos pabaigimo (formaliose sudėtyse). Taigi bendrininkavimas galimas tik iki nusikalstamos veikos pabaigimo. Pažymėtina ir tai, kad priežastinis ryšys yra vienas iš svarbiausių objektyviųjų momentų, atribujančių bendrininkavimą nuo prisidėjimo prie nusikaltimo.²⁸

Taip pat nemažiau svarbūs yra ir subjektyvieji bendrininkavimo požymiai:

- 1) tarpusavio susitarimas;
- 2) tyčia.

Pirmasis subjektyvusis bendrininkavimo požymis – kelių asmenų susitarimas.

LR BK susitarimas tarp bendrininkų laikomas esminiu būtinu kiekvieno bendrininkavimo požymiu (24 str. 1 d.).

Prof. V. Piesliakas teigia, kad būtent susitarimo pagrindu išsirutulioja veikos bendrumas ir tyčia daryti nusikaltimą bendromis pastangomis. Nesant susitarimo geriausiu atveju galima kelti atskirų asmenų prisidėjimo prie padarytos nusikalstamos veikos, bet ne bendrininkavimo klausimą.²⁹

LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija baudžiamojo byloje 2K-657/2012 taip pat nurodė, kad būtinas bet kurios bendrininkavimo rūšies ar formos požymis yra bendrininkų tarpusavio susitarimas. Įstatymas nenurodo, kaip bendrininkai turi susitarti dėl bendros nusikalstamos veikos, kad būtų konstatuotas bendrininkų susitarimas, todėl kiekvieno bendrininkavimo atveju teismas privalo konstatuoti šį būtiną bendrininkavimo požymį atsižvelgęs į konkrečias bylos aplinkybes.³⁰

²⁷ PRAPIESTIS, J., ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, P. 156

²⁸ Ten pat. P. 156-157

²⁹ PIESLIAKAS, V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2008, P. 91

³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 gruodžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-657/2012

Dėl susitarimo reikalavimų prof. V. Piesliakas nurodo, kad susitarimas gali būti ir gana išsamus, ir visiškai primityvus. Susitarimo forma neturi lemiamos reikšmės konstatuojant bendrininkavimo požymius. Lemiamą reikšmę turi tik susitarimo laikas ir jo turinys. Susitarti dėl nusikalstamos veikos bendrininkai turi iki nusikalstamos veikos darymo pradžios arba vėliausiai – ją darydami.³¹

Teismų praktikoje palaiapsniui įsitvirtino nuostata, kad bendrininkų susitarimas gali būti išreikštas bet kokia forma – žodžiu, raštu ar konkliudentiniais veiksmais (gestu, mimika ir t. t.), todėl įrodinėjant susitarimo buvimą nėra būtina nustatyti, kad visi bendrininkai buvo išsamiai aptarę nusikalstamos veikos detales. Bendrininkų susitarimas gali įvykti bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje, t. y. iki bus pasiektas norimas rezultatas.³²

Antras subjektyvusis bendrininkavimo požymis – bendrininkavimas galimas tik tyčia.

Tyčios esmė yra ta, kad kiekvienas bendrininkas suvokia, jog jis dalyvauja bendrai su kitais asmenimis jam inkriminuoto nusikaltimo padaryme. Tyčia padaryti nusikalstamą veiką bendrininkaujant yra susitarimo, kuris sudaromas tarp bendrininkų iki veikos padarymo ar jos metu, pasekmė.³³

Klausimą dėl netiesioginės tyčios LAT išsprendė baudžiamojoje byloje, kurioje pasak kasatoriaus, bendrininkavimas esant netiesioginei tyčiai apskritai yra neįmanomas. Teismas, nesutikdamas su kasatoriaus nuomone, nurodė, kad jei BK specialiojoje dalyje numatytos tyčinės nusikalstamos veikos sudėties požymius bendromis pastangomis realizuoja keli asmenys – bendravykdytojai, tokio bendrininkavimo tyčios rūšies – tiesioginės, netiesioginės tyčios – galimybės priklauso ir nuo minėtos sudėties subjektyviosios pusės aprašymo įstatyme pobūdžio ar ypatumų. Tais atvejais, kai įstatyme nenurodyta, kad veika padaroma tiesiogine tyčia, kai nusikalstamos veikos motyvas ar tikslas nėra būtini sudėties požymiai, tai tokia veika gali būti padaroma ir tiesiogine, ir netiesiogine tyčia. Taigi, jei tokią veiką padaro bendrininkų grupė, kurią sudaro tik bendravykdytojai, bendrininkavimas netiesiogine tyčia yra galimas.³⁴

Panašios pozicijos dėl bendrininkavimo netiesiogine tyčia laikosi ir Rusijos mokslininkai, kurie teigia, kad netiesioginė tyčia bendrininkavimui būdinga tuomet, kai padaroma nusikalstama veika, kurios sudėties požymius galima realizuoti tiek tiesiogine,

³¹ PIESLIAKAS, V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2008, P. 92

³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 sausio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-37-942/2015

³³ Ten pat.

³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 gruodžio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-485/2008

tiesioginė tyčia, pavyzdžiui, materialiose sudėtyse, kuriose tikslas nėra numatytas kaip būtinas elementas. Esant formaliai nusikaltimo sudėčiai, taip pat esant nusikaltimams, kurių dispozicijose tikslas yra būtinas elementas, bendrininkavimas galimas tik esant tiesioginei tyčiai.³⁵

Taigi bendrininkavimui būdingos abi tyčios rūšys: ir tiesioginė, ir netiesioginė tyčia. Be abejonės, bendrininkavimui būdingesnė yra tiesioginė tyčia. Juk bendrininkams daugiau galimybių sujungti savo veiksmus ir pasiekti bendrą nusikalstamą rezultatą, kai to siekiama aktyviais kryptingomis pastangomis, o ne tik sąmoningai leidžiant kilti pavojingiems padariniams. Suprantama, kad konkrečių bendrininkų konkrečios tyčios rūšį nulemia jų vaidmuo bendrame nusikaltime.³⁶

LR BK komentare yra nurodoma, kad bendrininkavimui būdinga ne tik atitinkamas psichinis santykis su bendrai daroma nusikalstama veika ir jos padariniais, bet ir atitinkami vidiniai (psichiniai) santykiai tarp bendrininkų.

Komentare išskiriami šie intelektualų tyčios turinį bendrininkaujant paprastai sudarantys momentai: 1) kiekvieno bendrininko suvokimas, kad jis su kitais asmenimis dalyvauja bendrai (bent jau su vienu subjektu) daromoje nusikalstamoje veikoje; 2) supratimas, kad visi bendrininkai kėsina į tą patį objektą; 3) vykdytojo motyvų, tikslų bei daromų veiksmų ir siekiamų bendrų nusikalstamo pobūdžio padarinių suvokimas; 4) jei bendrai daromoje nusikalstamoje veikoje pagal BK vykdytojas turi atitikti specialiuosius šios veikos subjekto požymius, tokie požymiai turi būti žinomi bei suprantami ir kitiems bendrininkams; 5) supratimas, kad savo veiksmais (neveikimu) vykdytojui (ar kitiems bendrininkams) sudaromos būtinos sąlygos padaryti nusikalstamą veiką; 6) vykdytojo žinojimas, kad bent vienas kitas asmuo – bendrininkas sudaro jam sąlygas padaryti nusikalstamą veiką ir siekti bendrai numatyto tikslo; 7) priežastinio ryšio tarp vykdytojo veikos ir jos padarinių suvokimas; 8) priežastinio ryšio tarp vykdytojo ir kitų bendrininkų veiksmų (neveikimo) suvokimas, t. y. supratimas, kad vykdytojo veiksmai nulemti ar iš esmės sąlygoti kitų bendrininkų veiksmų (neveikimo); 9) suvokimas, kad nusikalstama veika daroma bendrai, turi būti abipusis bent tarp dviejų asmenų. Kartu pažymėtina, jog kiekvieno bendrininko tyčia yra individuali ir jos turinys priklauso nuo bendrininko dalyvavimo darant bendrą nusikalstamą veiką vaidmens,

³⁵ Российское уголовное право. В двух томах. Том 1. Общая часть / Под ред. проф. А.И. Рапога. – Москва: Профобразование, 2005, С. 259

³⁶ PRAPIESTIS, J., ir kt. Bendrininkavimas padarant nusikaltimą. – Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. – 3 - asis papild. leid. Vilnius. Eugrimas. 2003, P. 265-266

pobūdžio, nuo to, kaip nusikalstamos veikos sudėties požymius atspindi jo sąmonė, valia.³⁷

Valinį tyčios bendrininkaujant turinį sudaro: 1) bendrininko noras veikti kartu su kitais bendrininkais ir siekimas sujungti savo nusikalstamas pastangas su kitų asmenų, dalyvaujančių toje pačioje nusikalstamoje veikoje veiksmais (neveikimu); 2) bendrų nusikalstamų padarinių siekimas ar sąmoningas leidimas tokiems padariniams atsirasti.³⁸

Taigi bendrininkavimo atveju suvokiama, vertinama ne tik savo, bet ir kitų asmenų – bendrininkų veika bei jos pasekmės darant nusikaltimą. Jei tai nesuvokiama – kiekvienas asmuo daro „savo“ nusikaltimą, už kurį ir atsako savarankiškai.³⁹

1.3. Bendrininkavimo samprata užsienio šalių baudžiamojoje teisėje

J. Pradel išskiria dvi pagrindines koncepcijas pagal kurias įvairiausių šalių įstatymai traktuoja dalyvavimą bendrai darant nusikaltimą su kitais asmenimis:

- 1) keleto nusikaltimų koncepcija;
- 2) vieno nusikaltimo koncepcija.

Pagal keleto nusikaltimų koncepciją nusikaltimų yra tiek, kiek yra bendrininkų: kiekvienas jų padaro atskirą nusikaltimą. Kolektyviai visų dalyvių padaryta veika būtų suskirstyta į tiek atskirų nusikaltimų, kiek yra prie nusikalstamos veikos padarymo prisidėjusių asmenų. Kiekvienas dalyvis baudžiamas pagal savo dalyvavimą, ir joks vykdytojo, bendrininko, kurstytojo, nusikaltėlių slepiančiojo išskyrimas yra nesvarbus. Tokiai koncepcijai atstovauja, pavyzdžiui, Italija, Skandinavijos šalys.

Vieno nusikaltimo koncepcija numato, kad konkretaus nusikaltimo atveju bendrininkauja daug asmenų, ir kadangi nebūtinai visi atlieka tą patį vaidmenį, išryškėja jų kategorijos. Daugelio šalių teisėje, be vykdytojo (arba bendravykdytojų), egzistuoja nusikaltimo dalyviai.⁴⁰

Vokietijos baudžiamojoje teisėje tuo atveju, kai padarant baudžiamąją veiką dalyvavo keli asmenys, skiriamas vykdymas ir bendrininkavimas. Vykdytojo pasireiškimo formos yra šios: tiesioginis ir netiesioginis vykdymas, bendrininkavimas (bendrakaltystė) ir įstatyme neregamentuotas lygiagretus vykdymas. Bendrininkavimo formos yra tokios:

³⁷ PRAPIESTIS, J., ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, P. 157

³⁸ Ten pat. P. 158

³⁹ PRAPIESTIS, J., ir kt. Bendrininkavimas padarant nusikaltimą. – Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. – 3-asis papild. leid. Vilnius. Eugrimas. 2003, P. 266

⁴⁰ PRADEL, J. Lyginamoji baudžiamoji teisė. – Vilnius. 2001, P. 260-262

kurstymas ir padėjimas. Ši diferenciacija leidžia nustatyti kiekvieno kaltininko „įnašą“ į veiklą, priklausomai nuo dalykinės svarbos ir specialaus elgesio žalingumo.⁴¹

Vokietijos baudžiamojoje teisėje bendravykdytojais gali būti pripažįstami tik tie bendro nusikaltimo dalyviai, kurie sąmoningai ir to norėdami bendrai įvykdo nusikaltimą. Bendras vykdymas turi būti pagrįstas veiklos ir vaidmenų pasidalijimu. Bendrame vykdyme kiekvienas dalyvis yra lygiavertis partneris, nuo kurio priklauso bendras apsisprendimas padaryti nusikaltimą, todėl atsiradusios pasekmės pilna apimtimi yra inkriminuojamos ir priskiriamos kiekvienam bendravykdytojui.⁴²

Tuo tarpu dalyvis ar bendrininkas, suprantamas kaip asmuo, kuris nukreipia savo veiksmus nusikalstamo tikslo pasiekimo link, tačiau pats tiesiogiai nusikalstamos veikos vykdyme nedalyvauja. Bendrininkavimas susideda iš nusikalstamos veikos padarymo palengvinimo, sąlygų jos įvykdymui sudarymo bei pasireiškia kurstyimu ir padėjimu.⁴³

Prancūzijos baudžiamojoje teisėje bendrininkai – tai asmenys, kurie akcesoriškai prisijungia prie nusikalstamos veikos vykdymo, provokuojant ar palengvinant jos įvykdymą. Bendravykdytojų baudžiamoji atsakomybė kyla pagal tas pačias taisykles, kurios taikomos individualiai veikiantiems subjektams.⁴⁴ Remiantis šia koncepcija, bendrininkams yra inkriminuojami visi vykdytojo atsakomybę kvalifikuojantys požymiai, pavyzdžiui, organizuota grupė, nakties laikas, ginklų panaudojimas ir pan.⁴⁵

Taip pat pažymėtina, kad galiojančiame Prancūzijos Baudžiamajame kodekse nėra numatyta galimybė atskiriems bendrininkams, priklausomai nuo atliekamo vaidmens, palengvinti arba pasunkinti atsakomybę, t.y. tiek bendrininkui, tiek vykdytojui taikoma ta pati bausmė.⁴⁶

Taigi, kai bendrininkų atsakomybė visiškai priklauso nuo vykdytojo atsakomybės, tai vadinama akcesorine bendrininkavimo teorija. Nors šiuo metu Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje akcesorinė bendrininkavimo prigimtis nėra pripažįstama, tačiau kai kurių užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose laikomasi šios teorijos.

⁴¹ WESSELS, J. Baudžiamoji teisė: bendroji dalis. – Vilnius: Eugrimas, 2003. P. 161

⁴² PRAPIESTIS, J., ir kt. Bendrininkavimas padarant nusikaltimą. – Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. – 3-asis papild. leid. Vilnius. Eugrimas. 2003, P. 276-277

⁴³ Крылова Н.Е., Серебренникова А.В. Уголовное право зарубежных стран (Англии, США, Франции, Германии). Учебное пособие. – Москва: Зерцало, 1998, С. 12

⁴⁴ Есаков Г.А., Крылова Е., Серебренникова А.В. Уголовное право зарубежных стран: учебное пособие. – Москва: Проспект, 2011, С. 244

⁴⁵ Крылова, Е., Серебренникова, А.В. Уголовное право зарубежных стран (Англии, США, Франции, Германии). Учебное пособие. – Москва: Зерцало, 1998, С. 119

⁴⁶ Есаков Г.А., Крылова Е., Серебренникова А.В. Уголовное право зарубежных стран: учебное пособие. – Москва: Проспект, 2011, С. 247

1.4. Prisdėjimo prie nusikalstamos veikos atribojimas nuo bendrininkavimo

Praktikoje nereti atvejai, kai asmuo savo tyčine veikla priartėja ar prisideda prie kitų asmenų rengiamo ar jau daromo nusikaltimo jame nedalyvaudamas. Taip įvyksta, kai asmuo slepia daromą ar jau padarytą nusikaltimą, nepraneša apie tikrai žinomą nusikalstamą veiką arba netrukdo jai, nors turi teisinę pareigą elgtis visiškai priešingai. Taigi šie atvejai išoriškai yra panašūs į bendrininkavimą. Tačiau kai šitaip prisidedama prie kitų asmenų nusikalstamos veikos, nėra determinuojami jos vykdytojai ar kitų bendrininkų veiksmai ir tada sąmoningai nepadedama atsirasti nusikalstamoms pasekmėms. Taigi būdingiausias tokio prisdėjimo prie nusikaltimo požymis yra tai, jog subjekto, nors ir prisdėjusio prie nusikaltimo, veiksmai (neveikimas) nėra susiję priežastiniu ryšiu su kitų asmenų daromu ar padarytu nusikaltimu ir jo pasekmėmis. Toks subjektas nėra kaltas už pasekmes, atsiradusias ne dėl jo, bet dėl kitų asmenų nusikalstamos veikos, ir todėl nėra jų bendrininkas.⁴⁷

LAT 2012 m. gruodžio 4 d. baudžiamojoje byloje taip pat yra nurodęs, kad kai nusikalstama veika padaryta bendrininkaujant, priežastinį ryšį būtina nustatyti kiekvienu atveju ir dėl kiekvieno bendrininko, t. y. būtina nustatyti, ar: bendrininko veiksmai laiko atžvilgiu yra pirmesni, negu bendrai padaryta veika ar kilę bendros veikos padariniai; bendra nusikalstama veika ir bendri nusikalstami padariniai – dėsningas ir būtinas bendrininkų veiklos rezultatas.⁴⁸

Taigi darytina išvada, kad vienas iš svarbiausių momentų, atribojančių prisdėjimą prie nusikalstamos veikos nuo bendrininkavimo yra priežastinis ryšys.

Reikėtų paminėti, kad 1961 m. Baudžiamajame kodekse prisdėjimo prie nusikalstamos veikos institutas buvo įtvirtintas tiek ir bendroje, tiek ir specialiojoje Baudžiamojo kodekso dalyje. 1961 m. Baudžiamojo kodekso bendrosios ir specialiosios dalių normos, nustatančios atsakomybę už slėpimą buvo įtvirtintos BK 19, 295, 296 straipsniuose, už nepranešimą apie nusikaltimą BK 20, 294 straipsniuose. Sukurdamas atskirą – prisdėjimo prie nusikaltimo – baudžiamosios teisės institutą, įstatymų leidėjas norėjo patikslinti bendrininkavimo ribas, neleido išplėsti bendrininkavimo sąvokos, nes pabrėžė principinį bendrininkavimo minėtų nusikalstamų veikų skirtumą.⁴⁹

⁴⁷ PRAPIESTIS, J., ir kt. Bendrininkavimas padarant nusikaltimą. – Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. – 3-asis papild. leid. Vilnius. Eugrimas. 2003, P. 285

⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. gruodžio 04 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-552/2012

⁴⁹ PRAPIESTIS, J., ir kt. Bendrininkavimas padarant nusikaltimą. – Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. – 3-asis papild. leid. Vilnius. Eugrimas. 2003, P. 285

Šiuo metu galiojančio LR BK bendrojoje dalyje prisidėjimo prie nusikaltimo institutas nėra įtvirtintas, tačiau tam tikros jo formos yra nurodytos LR BK specialiojoje dalyje. BK 237 str. – nusikaltimo ar nusikaltimą padariusio asmens slėpimas. BK 238 str. – nepranešimas apie nusikaltimą.

Abu šie prisidėjimo prie nusikalstamos veikos atvejai apeliacine tvarka buvo išnagrinėti Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. sausio 28 d. baudžiamojoje byloje, kurioje D. J. nuteistas už tai, kad be svarbios priežasties nepranešė teisėsaugos įstaigai arba teismui apie jam žinomą padarytą labai sunkų nusikaltimą. 2007 m. lapkričio 8 d., E. D. prašymu, automobiliu Audi A3 valst. Nr. (-) iš gyvenamojo namo Nr. 232 esančio Partizanų g. Kaune iki Verbyliškių kaimo, pervežė 18 paketų sudėjęs į sportinį krepšį, o po kelių savaičių sužinojęs, kad jis gabeno labai didelį kiekį – 11671,122 g psichotropinės medžiagos – amfetamino ir 3,511 g psichotropinės medžiagos – metamfetamino ir supratęs, kad padarytas labai sunkus nusikaltimas apie jį be svarbios priežasties nepranešė. Tokiais veiksmais D. J. padarė nusikaltimą, numatytą BK 238 straipsnio 1 dalyje. Be to, D. J. nuteistas už tai, kad iš anksto nepažadėjęs paslėpė, sunaikino ir sugadino kitų asmenų padaryto labai sunkaus nusikaltimo pėdsakus, įrankius ir priemones bei kitus dalykus turinčius įrodomosios reikšmės. Sužinojęs apie D. A. bei E. Demenčiaus padarytus nusikaltimus sutvarkė savavališkai įsirengtą sandėliuką, kuriame buvo laikomos psichotropinės medžiagos, psichotropinėms medžiagoms fasuoti naudotą presą ir kai kuriuos kitus daiktus pernešė paslėpti į apleistą sandėliuką, o kitus daiktus ir raktus išmetė. Tokiais veiksmais D. J. padarė nusikaltimą, numatytą BK 237 straipsnio 1 dalyje.

Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos manymu, iš bylos medžiagos matyti, kad apie tai, koks sunkus nusikaltimas buvo padarytas ir ką krepšyje sudėjęs vežė, nuteistasis D. J. sužinojo po poros savaičių iš žiniasklaidos. Tiek iš jo parodymų, tiek iš kitų byloje surinktų ir apygardos teismo išsamiai bei visapusiškai ištirtų įrodymų matyti, jog D. J. žinojo, kas yra šio, labai sunkaus nusikaltimo vykdytojai, tačiau nei į policiją, nei į prokuratūrą nepranešė, teikdamas bijojęs D. A. Iš byloje nustatytų bei teismo posėdyje patvirtintų aplinkybių apygardos teismas padarė pagrįstą išvadą, kad nuteistasis D. J. , žinodamas apie padarytą labai sunkų nusikaltimą, be svarbios priežasties apie jį nepranešė teisėsaugai. Todėl kolegija konstatavo, kad apygardos teismas pagrįstai nuteistojo D. J. padarytą nusikalstamą veiką iš BK 260 straipsnio 3 dalies perkvalifikavo į BK 238 straipsnio 1 dalį, kaip nepranešimą apie nusikaltimą.

Be to, bylos medžiaga patvirtina, kad D. J. sužinojęs, kokį nusikaltimą padarė D. A. ir E. D., išsigandęs dėl tolimesnio savo likimo, vedamas baimės būti patrauktam baudžiamojon atsakomybėn, nuėjo ir sutvarkė rūsyje esantį sandėliuką, kuriuo buvo leidęs minėtiems asmenims naudotis. Dalį ten rastų daiktų ir raktus jis išmetė, dalį – sumetė į apleistą, niekieno nenaudojamą sandėliuką. Tai jis darė norėdamas užmaskuoti E. D. ir D. A. veiklos pėdsakus, nors taip elgtis jo niekas neprašė ir nevertė. Kolegijos manymu, apygardos teismas pagrįstai konstatavo, kad objektyvių ir įtikinamų įrodymų, kurie visiškai paneigtu šią D. J. versiją, byloje nėra. Akivaizdu, kad D. J. iš anksto nepažadėjęs paslėpti, sunaikino ir sugadino kitų asmenų, tai yra D. A. ir E. D., padaryto labai sunkaus nusikaltimo pėdsakus bei kitus objektus turinčius įrodomosios reikšmės, todėl apygardos teismas, įvertinęs visas aplinkybes, pagrįstai D. J. padarytą nusikalstamą veiką perkvalifikavo iš BK 266 straipsnio 1 dalies į BK 237 straipsnio 1 dalį, kaip nusikaltimo slėpimą.⁵⁰

Pažymėtina, kad Baudžiamojo kodekso 237 ir 238 straipsniuose įtvirtintus nusikaltimus atsakomybė yra ribota, kadangi nėra nusikaltimo, kai slepiami šeimos narių ar artimų giminaičių nusikaltimai, bei nepranešimo apie nusikaltimą subjektais negali būti labai sunkų nusikaltimą padariusio asmens artimieji giminaičiai ir šeimos nariai. Be to, baudžiamoji atsakomybė pagal 237 straipsnį kyla tik už sunkaus arba labai sunkaus nusikaltimo slėpimą, pagal 238 straipsnį kyla tik jeigu yra nepranešama apie padarytą ar daromą labai sunkų nusikaltimą.⁵¹

⁵⁰ Lietuvos Apeliacinio Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. sausio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje 1A-38/2011

⁵¹ PRAPIESTIS, J., ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, P. 183-189

2. Baudžiamoji atsakomybė už bendrininkavimą

2.1. Atsakomybės pagrindai

Baudžiamojo kodekso 26 straipsnyje yra nustatyta, kad bendrininkai atsako tik už tas vykdytojo padarytas nusikalstamas veikas, kurias apėmė jų tyčia. Jeigu vykdytojo nusikalstama veika nutrūko rengiantis ar pasikėsinant ją daryti, organizatorius, kurstytojas ir padėjėjas atsako už rengimąsi ar pasikėsinimą bendrininkaujant padaryti nusikalstamą veiką. Jeigu yra vieno iš bendrininkų baudžiamąją atsakomybę šalinančių, lengvinančių arba sunkinančių aplinkybių, į jas neatsižvelgiama sprendžiant dėl kitų bendrininkų baudžiamosios atsakomybės.⁵²

Šiame straipsnyje yra įtvirtintos pagrindinės bendrininkų atsakomybės nuostatos:

1) kiekvieno bendrininko baudžiamosios atsakomybės pagrindas už bendrai daromą nusikalstamą veiką yra tas pats – tai objektyvių ir subjektyvių nusikalstamos veikos požymių visuma (sudėtis) jo veikoje;

2) bendrininko veikos kvalifikacijos priklausomybė nuo vykdytojo padarytos veikos pobūdžio bei bendrai daromos nusikalstamos veikos stadijos, kurią pasiekė vykdytojo veika.⁵³

Tačiau tai, kad bendrininkų veikos įvertinimas priklauso nuo vykdytojo faktiškai padarytos veikos, nereiškia, kad bendrininkų vaidmuo bendroje nusikalstamoje veikoje yra tik pagalbinis, kad bendrininkų atsakomybė visiškai priklauso nuo vykdytojo atsakomybės.⁵⁴

Ši nuostata aiškinama ir LAT praktikoje, kurioje įtvirtinta, kad organizatorius, kurstytojas ar padėjėjas atsako pagal LR BK specialiosios dalies straipsnį, numatantį atsakomybę už vykdytojo padarytą veiką, be kita ko, pabrėžia ir visų kitų bendrininkų veikos pavojingumą, nurodo teises bendros nusikalstamos veikos pasekmes, bendrininkų atsakomybės ryšį ir santykį su vykdytojo atsakomybe. Tačiau tai, kad bendrininkų veikos įvertinimas priklauso nuo vykdytojo faktiškai padarytos veikos, nereiškia, kad bendrininkų atsakomybė visiškai priklauso nuo vykdytojo atsakomybės. Nusikalstamos veikos subjekto ar subjektyviosios pusės požymiai, lemiantys nusikalstamos veikos kvalifikuotą (ar privilegijuotą) sudėtį, gali būti inkriminuojami tik tam bendrininkui, kuris tuos požymius atitinka. Taigi vienodi bendrininkų atsakomybės

⁵² Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741

⁵³ PRAPIESTIS, J., ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, P. 168

⁵⁴ Ten pat. P. 169

pagrindai nepaneigia bendrininkų atsakomybės diferencijavimo, baudmės individualizavimo. Kiekvienas bendrininkas atsako už savo asmeninę veiką, už tai, ką aprėpė jo tyčia.⁵⁵

LR BK 26 str. 4 dalies nuostata, kad organizatorius, kurstytojas ar padėjėjas atsako ne tik pagal BK Specialiosios dalies straipsnį, kuriame numatyta atsakomybė už vykdytojo padarytą veiką, bet ir pagal BK 24 str. 4, 5 ar 6 dalis, reiškia reikalavimą individualizuoti kiekvieno bendrininko atsakomybę, atsižvelgiant ir į kiekvieno bendrininko veikos pobūdį – bendrininkavimo rūšį, konkretų indėlį darant bendrą nusikalstamą veiką, siekiant nusikalstamų padarinių.⁵⁶

V. Stankevičius taip pat pabrėžė kiekvieno bendrininko atsakomybės individualizavimą, teigdamas, kad bendrininkavimo pagrinde stovi bendroji visų dalyvių valia. Jei vienas bendrininkų norėjo vieno rezultato, o kitas – kito, tai kad jie ir bendrai veikia, vis dėlto kiekvieno kaltė ir atsakingumas esti pagrįsti atskirai.⁵⁷

Kiekvieno bendrininko dalyvavimo nusikaltimo padaryme laipsnį nulemia jo veiklos indėlis, šio indėlio svarba kitų bendrininkų veiksams. Apie tai byloja bendrininko sumanumo, aktyvumo, valios, atkaklumo ir kt. savybių panaudojimo siekiant bendro nusikalstamo rezultato įvertinimas.⁵⁸ Tačiau kartu yra pabrėžiamas ir vykdytojo vaidmuo, kuris lemia bendrininkų atsakomybės ribas.

Bendrininkų veiksmų kvalifikacija priklauso nuo to, kiek vykdytojas realizuoja bendrą nusikalstamą ketinimą. Vykdytojo veika nulemia, kurią stadiją pasiekia bendra nusikalstama veika. Jei vykdytojo veiksmais (neveikimu) numatyta ir sutarta nusikalstama veika pabaigiama, ir jo, ir visų kitų bendrininkų veika kvalifikuojama kaip bendrininkavimas baigtoje nusikalstamoje veikoje. Jei vykdytojas nebaigė bendros veikos arba baigė, bet ji nesukėlė numatytų ir siektų bendrų nusikalstamų padarinių, vykdytojo veika, atsižvelgiant į atliktų veiksmų pobūdį, vertinama kaip rengimasis arba pasikėsinimas padaryti konkrečią nusikalstamą veiką bendrininkaujant. Teisiškai tai išreiškiama nurodant BK 21 ar 22 str. bei jų dalis, kuriose aprašytos atitinkamos nusikalstamos veikos stadijos, BK 24 str. ir jo dalį, apibūdinančią bendrininkavimo rūšį, bei BK Specialiosios dalies straipsnį (straipsnius). Pastarajame numatyta nusikalstama veika, kuriai tarpusavyje susitarę rengėsi ar kurią kėsinosi padaryti bendrininkai. Taigi

⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 gegužės 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-213/2014

⁵⁶ PRAPIESTIS, J., ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, P. 172

⁵⁷ STANKEVIČIUS, V. Baudžiamoji teisė. Paskaitos. – Kaunas: Lietuvos universiteto teisės fakulteto leidinys, 1925, P. 73

⁵⁸ PRAPIESTIS, J., ir kt. Bendrininkavimas padarant nusikaltimą. – Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. – 3-asis papild. leid. Vilnius. Eugrimas. 2003, P. 281

bendrininkai atsako atitinkamai: organizatorius – už rengimosi ar kėsಿನimosi padaryti bendrą nusikalstamą veiką organizavimą, kurstytojas – už kurstymą rengtis padaryti nusikaltimą arba kėsintis padaryti nusikalstamą veiką, padėjėjas – už padėjimą rengtis ar kėsintis padaryti nusikalstamą veiką.⁵⁹

LAT teisėjų kolegija baudžiamojoje byloje 2K-390/2011, kurioje A. L. nuteistas už tai, kad sukurstė ir padėjo savo motinai V. L. įgyti narkotinių medžiagų ir jam atsiųsti į laisvės atėmimo vietą bei pasikėsino šias medžiagas įgyti. Pirmosios instancijos teismo nuteistojo A. L. veika kvalifikuota pagal BK 24 straipsnio 5 dalį, 6 dalį ir 260 straipsnio 1 dalį bei pagal BK 22 straipsnio 1 dalį ir 260 straipsnio 1 dalį. Apeliacinės instancijos teismas pakeitė pirmosios instancijos teismo nuosprendį konstatavęs, kad neįrodyta, jog A. L. narkotines medžiagas siekė įgyti turėdamas tikslą jas platinti, todėl jo veiką iš BK 22 straipsnio 1 dalies ir 260 straipsnio 1 dalies perkvalifikavo į BK 22 straipsnio 1 dalį ir 259 straipsnio 1 dalį.

LAT teisėjų kolegija konstatavo, kad A. L. netinkamai pritaikytas baudžiamasis įstatymas, jo veika nepagrįstai kvalifikuota pagal BK 260 straipsnio 1 dalyje ir 259 straipsnio 1 dalyje numatytų nusikaltimų sutaptį. Kolegija nurodė, kad A. L. nuteistas už bendrininkavimą su savo motina V. L. neteisėtai disponuojant narkotinėmis medžiagomis, turint tikslą jas platinti. Esant šioms aplinkybėms, veiką, kuria nuteistasis ketino įgyti pagal išankstinį susitarimą motinos į laisvės atėmimo vietą jam siunčiamą narkotinę medžiagą, teismas be pagrindo papildomai kvalifikavo pagal BK 22 straipsnio 1 dalį ir 259 straipsnio 1 dalį, kaip savarankišką nusikaltimą. Pagal baudžiamąjį įstatymą bendrininkų veiksmų kvalifikavimas priklauso nuo to, kiek vykdytojas realizuoja bendrą nusikalstamą ketinimą. Vykdytojo veika nulemia kurią stadiją pasiekia bendra nusikalstama veika. Narkotinių medžiagų įgijimas, laikymas, siuntimas turint tikslą platinti yra alternatyvūs nusikaltimo, numatyto BK 260 straipsnio 1 dalyje požymiai. Nusikaltimas įvykdomas padarius bet kurią vieną iš paminėtų veikų. V. L. įgijo, laikė ir siuntė narkotines medžiagas turėdama tikslą jas platinti. Šiuo atveju bendrininkas A. L. atsako už vykdytojo padarytą veiką, jo padarytą veiką apima BK 24 straipsnio 5, 6 dalys ir 260 straipsnio 1 dalis, pagal kurias kvalifikuota nuteistojo A. L. veika. Atsižvelgiant į tai, šioje dalyje pirmosios bei apeliacinės instancijos teismų sprendimai buvo pakeisti, A. L. veika kvalifikuojant pagal BK 24 straipsnio 5, 6 dalis ir 260 straipsnio 1 dalį, paliekant už šį nusikaltimą teismų paskirtą šešerių metų laisvės atėmimo bausmę.⁶⁰

⁵⁹ PRAPIESTIS, J., ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, P. 170

⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 spalio 04 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-390/2011

LR BK komentare yra nurodoma, kad organizatorius, kurstytojas ar padėjėjas atsako pagal BK Specialiosios dalies straipsnį, nustatantį atsakomybę už vykdytojo padarytą veiką, *inter alia* pabrėžia ir visų kitų bendrininkų veikos pavojingumą, nurodo teisinės bendros nusikalstamos veikos pasekmes, bendrininkų atsakomybės ryšį ir santykį su vykdytojo atsakomybe. Bendrininkų veikos kvalifikacija pagal tą patį BK Specialiosios dalies straipsnį pagrindžia ir vienodus bendrininkų atsakomybės principus:

1) bendrininkams už bendrą nusikalstamą veiką, jos sukeltus padarinius taikomos tos pačios bausmės, neperžengiant minimalios ir maksimalios ribų, numatytų pagal straipsnio, pagal kurį kvalifikuojama vykdytojo ir kitų bendrininkų veika, sankciją;

2) individualizuojant bausmę laikomasi tų pačių bendrųjų bausmės skyrimo pagrindų (BK 54 str.).

Pažymėtina, kad nusikalstamos veikos subjekto ar subjektyviosios pusės požymiai, lemiantys nusikalstamos veikos kvalifikuotos ar privilegijuotos sudėties suformulavimą, gali būti inkriminuojami tik tam bendrininkui, kuris tuos požymius atitinka. Tokiais atvejais bendrininkų veikos kvalifikuojamos pagal skirtingas BK Specialiosios dalies atitinkamo straipsnio dalis. Jei nusikalstamos veikos subjekto ar subjektyviosios pusės požymių pagrindu suformuotos kvalifikuotos ar privilegijuotos sudėties įtvirtintos atskiruose BK Specialiosios dalies straipsniuose, pavyzdžiui, nužudymas labai susijaudinus (130 str.), naujagimio nužudymas (131 str.), pagal BK 131 str. gali būti kvalifikuojama tik naujagimio motinos veika, pagal BK 130 str. – tik afekto būsenos buvusio kaltininko veika. Su tokiais kaltininkais bendrininkavę asmenys atsako ne pagal BK 130 str. ar 131 str., bet pagal atitinkamą BK 129 str. (nužudymas) dalį.⁶¹

Taip pat pabrėžtina, kad bendrininkams negali būti inkriminuojamos vykdytojo asmeninės savybės: pakartotinumai, itin pavojingas recidyvas. Šios aplinkybės apibūdina tik vykdytojo asmenybę, o ne bendrai realizuojamą nusikalstamą veiką, ir todėl turi reikšmės tik vykdytojo atsakomybės pobūdžiui bei laipsniui.⁶²

⁶¹ PRAPIESTIS, J., ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, P. 171-172

⁶² PRAPIESTIS, J., ir kt. Bendrininkavimas padarant nusikaltimą. – Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. – 3-asis papild. leid. Vilnius. Eugrimas. 2003, P. 282

2.2. Bendrininkų atsakomybė esant bendrininkų ekscesui

Tarptautinių žodžių žodyne eskcesas suprantamas kaip nesaikingumas, nesusivaldymas; nustatytų elgesio ribų peržengimas, išsišokimas.⁶³

Baudžiamajoje teisėje vykdytojo ekscesui skiriama daug dėmesio, nes tai iš tiesų didelė problema tiek teoriniu, tiek praktiniu aspektu. Kai vykdytojas nusikalstamos veikos padarymo procese nukrypsta nuo bendro susitarimo, o tuo tarpu kiti bendrininkai nežino ir nenumato, kad vykdytojas veiks kitaip, negu buvo sutarta, tai bendrininkų tyčia, rengiant bendrą nusikalstamą veiką, būna nukreipta į kitą, negu padaro vykdytojas, nusikaltimą. Tokia situacija teorijoje apibūdinama kaip vykdytojo ekscesas.⁶⁴

LR BK komentare yra nurodyta, kad bendrininkai neatsako už vykdytojo ekscesą, už tokius vykdytojo veiksmus, kurie turi ryšį su bendrai daroma veika, bet neapimdami bendrininkų tyčia. Taigi išnyksta būtini bendrininkavimo požymiai: veiksmų bendrumas, subjektyvusis ryšys. Todėl vykdytojui, o ne visiems bendrininkams, turi būti inkriminuojamos tik jo suvoktos kvalifikuotos nusikaltimo aplinkybės. Vykdytojo ekscesu laikytini ir tokie jo veiksmai, kurie nebuvo bendrininkų susitarimo dalyku arba kurie buvo padaryti neatsargiai. Už tokius veiksmus ir jų pasekmes vykdytojas atsako vienas.⁶⁵

Teismų praktikoje dažnai pasitaiko tokių atvejų, kai vienas iš vykdytojų, siekdamas išvengti baudžiamosios atsakomybės, skundžia teismo priimtą sprendimą, teigdamas, kad prieš darydami nusikaltimą bendrininkai nebuvo susitarę dėl kilsiančių padarinių ir tuomet bando apsiginti, motyvuodamas tuo, kad kiti bendrininkai padarė nusikaltimus, dėl kurių jis nesitarė ir nėra kaltas. Šį pavyzdį iliustruoja ir taip pat nurodo, kada galimas vykdytojo ekscesas LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija baudžiamajoje byloje Nr. 2K–P–89/2014, kurioje T. B., iš anksto susitaręs ir veikdamas grupe su M. K., įsibrovė į H. K. gyvenamąjį namą, norėdamas ką nors pavogti. Kaip nustatė abiejų instancijų teismai, prieš nukentėjusįjį buvo panaudotas smurtas, todėl nuteistųjų veiksmai praaugo svetimo turto pagrobimo įsibrovus į patalpą ribas ir tapo plėšimu. Nors T. B. smurto prieš nukentėjusįjį nenaudojo, jam negrasino, bet matydamas, kaip M. K. smurtauja, nusileido į H. K. namo rūšį ir pagrobė ten buvusį medų. Kasaciniame skunde nurodoma, kad tokioje situacijoje T. B. turėtų atsakyti pagal

⁶³ VAITKEVIČIŪTĖ, V. Tarptautinių žodžių žodynas. 2-asis patais. ir papild. leid. Vilnius : Žodynas, 2001. P. 193

⁶⁴ Уголовное право. Общая часть: учебник / отв. ред. И. Я. Козаченко. 4-е изд., перераб. и доп. - Москва: Норма, 2008, С. 361

⁶⁵ PRAPIESTIS, J., ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamajo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, P. 169

pasekmes, tai reiškia, jog pamatęs, kad M. K. muša lovoje gulintį H. K. ir nori sužinoti, kur yra automobilio rakteliai, pasinaudojo esama padėtimi ir pagrobė svetimą turtą. Toks nuteistojo elgesys rodo jo prisidėjimą tik prie daromo plėšimo. Pagrindo T. B. traukti baudžiamojon atsakomybèn už iš savanaudiškų paskatų padarytą nužudymą, pasak kasatoriaus, nėra. T. B. M. K. naudojamą smurtą galėjo įvertinti ne kaip jo pastangas nužudyti, bet tik kaip priemonę pasiekti norimą rezultatą – pagrobti svetimą turtą. M. K. įvykdytas H. K. nužudymas šiuo atveju gali būti traktuojamas kaip ekscesas, nes jo panaudotas smurtas, sukėlęs nukentėjusiojo mirtį, akivaizdžiai pranoko bendrininkų susitarimo ribas įsibrauti į gyvenamąjį namą ir ką nors pagrobti. T. B. abejingumą padariniams galima įžvelgti ne nužudymo, bet tik plėšimo atveju. LAT teisėjų kolegija šioje baudžiamojoje byloje konstatavo, kad vykdytojo ekscesas yra bendrininkų susitarimo ribų peržengimas, kai vykdytojas padaro tokių veiksmų, kurie savo pobūdžiu, apimtimi arba padarymo būdu neatitinka susitarimo turinio ir sudaro kvalifikuotą to nusikaltimo rūšį, arba kai jis padaro dar kokį nors kitą nusikaltimą, dėl kurio su kitais bendrininkais nebuvo susitarta. Nustatant, ar buvo ekscesas, ar ne, reikėtų vadovautis dviem kriterijais: pirma, koks buvo bendrininkų susitarimas ir ar tiksliai apibrėžtas, ar ne, ir antras kriterijus – jei susitarimas nebuvo tiksliai apibrėžtas, reikėtų nustatyti, ar vykdytojo veiksmai buvo tikėtini kitiems bendrininkams, ar ne. Nagrinėjamoje baudžiamojoje byloje teismų buvo nustatyta, jog nuteistųjų T. B. ir M. K. veiksmai, nors ir nebuvo išsamiai suderinti iš anksto, tačiau buvo nukreipti prieš tą patį nukentėjusįjį, turint tikslą bet kokiomis priemonėmis pagrobti jo turtą.⁶⁶

Taigi šioje nutartyje teismas, nustatęs, kad kol vienas iš vykdytojų sunkiai žalojo nukentėjusįjį, kitas tuo tarpu tęsė nusikalstamą veiką ir nei vienas neatsisakė nutraukti šios veikos, visiškai pagrįstai nurodė, kad vykdytojo eksceso nebuvo.

LR BK komentare yra nurodyta, kad ne tik vykdytojas, bet ir kuris nors bendrininkas gali pažeisti tarpusavio susitarimą dėl bendros nusikalstamos veikos, pavyzdžiui, siekti kitų padarinių, atlikti neaptartus ir bendrai nusikalstamai veikai nereikalingus veiksmus. Taigi galimas kiekvieno bendrininko ekscesas, už kurį atsakoma asmeniškai.⁶⁷

A. Gutauskas, nagrinėjęs vykdytojo eksceso taikymo problemą taip pat iškėlė klausimą, ar tikslinga vykdytojo ekscesą vadinti bendrininkų ekscesu. Šiuo aspektu Gutauskas pateikė tris teoriškai galimus kitų bendrininkų eksceso pavyzdžius ir padarė

⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2014 kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K–P–89/2014

⁶⁷ PRAPIESTIS, J., ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, P. 170

išvadą, kad susitarimą gali pažeisti ne tik vykdytojas, bet ir kiti bendrininkai, todėl tiksliau vykdytojo ekscesą būtų vadinti bendrininkų ekscesu. A. Gutauskas bendrininkų ekscesą apibrėžia, kaip vieno arba kelių bendrininkų padarytą nusikalstamą veiką, kurios neapima kitų bendrininkų sumanymas. Už bendrininkų ekscesą kylanti atsakomybė priklauso nuo kaltės ir jos formos.⁶⁸

Taigi nors teisės teorijoje teigiama, kad galimas ir kitų bendrininkų ekscesas, tačiau suformuotoje teismų praktikoje toks kitų bendrininkų ekscesas nėra analizuotas ir aptartas.

2.3. Savanoriškas atsisakymas pabaigti nusikalstamą bendrininkavimą

Savanoriškas atsisakymas pabaigti nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą yra tada, kai asmuo savo noru nutraukia pradėtą nusikalstamą veiką, suvokdamas, kad gali ją pabaigti.

Baudžiamosios teisės teorijoje nurodoma, kad savanoriškas atsisakymas pabaigti nusikaltimą gali būti dviejų formų:

1) pasyvus, tai pradėtos parengtinės nusikalstamos veikos nutraukimas, susilaikymas nuo tolesnių numatytų veiksmų;

2) aktyvus, tai sukliudymas kilti nusikalstamoms pasekmėms.

Atsisakymas nėra savanoriškas, kai atsisakoma pabaigti nusikaltimų dėl objektyvių priežasčių, paskatos gali būti įvairios, tačiau atsisakymas turi būti besąlygiškas ir galutinis.⁶⁹

Bendrininkų savanoriškas atsisakymas numatytas LR BK 23 str. 3 d., kurioje nurodoma, kad kai nusikalstamą veiką daro keli asmenys, tai savanoriškai atsisakęs ją pabaigti organizatorius ar kurstytojas pagal šį kodeksą neatsako, jeigu jis ėmėsi visų nuo jo priklausančių priemonių, kad bendrininkai nepadarytų nusikalstamos veikos, kurią jis organizavo ar sukurstė, ir ta veika nebuvo padaryta ar neatsirado jos padarinių. Be to, pagal šį kodeksą neatsako padėjėjas, jeigu jis savo noru atsisakė dalyvauti nusikalstamoje veikoje, apie tai pranešė kitiems bendrininkams ar teisėsaugos institucijoms ir ta veika nebuvo padaryta arba ji padaryta be jo pagalbos.

Taigi LR BK organizatoriui ir kurstytojui numato dvi savanoriško atsisakymo pabaigti nusikalstamą veiką sąlygas:

⁶⁸ Gutauskas A. Vykdytojo eksceso problema baudžiamosios teisės teorijoje ir praktikoje // Jurisprudencija. MRU mokslo darbai. T. 7 (85). 2006

⁶⁹ PRAPIESTIS, J., ir kt. Bendrininkavimas padarant nusikaltimą. – Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. – 3-asis papild. leid. Vilnius. Eugrimas. 2003, P. 259

1) imtasi visų nuo jo priklausančių priemonių, kad bendrininkai nepadarytų nusikalstamos veikos, kurią jis organizavo ar sukurstė;

2) ta veika nebuvo padaryta ar neatsirado jos padarinių.

Padėjėjui keliamos trys sąlygos:

1) savo noru atsisakė dalyvauti nusikalstamoje veikoje;

2) apie tai pranešė kitiems bendrininkams ar teisėsaugos institucijoms;

3) ta veika nebuvo padaryta arba ji padaryta be jo pagalbos.

Kai savanoriškai pabaigti nusikaltimą atsisako vykdytojas, jo atsakomybės klausimas sprendžiamas taip pat, kaip ir individualiai veikusio subjekto bei nutarusio nutraukti nusikalstamą veiką atveju. Tai reiškia, jog tokia vykdytojų baudžiamoji atsakomybė gali iškilti tik tuo atveju, jeigu jo faktiškai padarytoje veikoje yra kito nusikaltimo sudėtis. Kokių nors veiksmų, susijusių su kitais bendrininkais, savanoriškai atsisakęs pabaigti nusikaltimą vykdytojas neprivalo atlikti. Tokiu atveju kiti bendrininkai atsako už bendrininkavimą iki tos stadijos, kada nutrūko vykdytojo veika.⁷⁰ Tuomet kyla klausimas, kokios sąlygos yra keliamos bendravykdytojų savanoriškam atsisakymui nuo nusikaltimo.

Šiuo klausimu pasisakė LAT. Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija baudžiamojoje byloje Nr. 2K-854/2003 ir nurodė, kad bendravykdytojas turi teisę savanoriškai atsisakyti pabaigti nusikaltimą nepriklausomai nuo kitų vykdytojų ketinimų. Išvada dėl savanoriško atsisakymo tokiu atveju turi būti pagrįsta trim aplinkybėm:

1) veika turi būti nutraukta rengimosi ar pasikėsinimo stadijoje, kol veikoje dar nėra baigtinės nusikalstamos veikos sudėties;

2) atsisakymas turi būti savanoriškas;

3) kitas ar kiti vykdytojai turi būti informuoti apie asmens apsisprendimą ir suvokti, kad toliau dalyvauja padarant nusikaltimą ir jį pabaigia be kito bendravykdytojo pagalbos.⁷¹

⁷⁰ PRAPIESTIS, J., ir kt. Bendrininkavimas padarant nusikaltimą. – Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. – 3-asis papild. leid. Vilnius. Eugrimas. 2003, P. 283

⁷¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 gruodžio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-854/2003

3. Bendrininkavimo rūšies reikšmė baudžiamajai atsakomybei

LR BK 24 straipsnio 2-6 dalyse nurodomi tokie bendrininkai: vykdytojas, organizatorius, kurstytojas ir padėjėjas. Šis nusikalstamos veikos galimų bendrininkų rūšių sąrašas yra baigtinis. Bendrininkų rūšies nustatymas kiekvienu konkrečiu atveju sudaro galimybes teisingai kvalifikuoti bendrininkų veiką, nurodant ne tik BK Specialiosios dalies straipsnį, bet ir atitinkamą BK 24 str. dalį, apibūdinančią atskiro bendrininko veikos pobūdį (rūšį). Kartu tai padeda nurodyti kiekvieno bendrininko kaltumo laipsnį ir vykdyti BK 54 str. (bendrieji bausmės skyrimo pagrindai) nuostatas.⁷²

Lietuvos teismų praktikoje yra susiformavusi nuostata, kad bylose, kuriose kaltinami keli asmenys, būtina nustatyti kiekvieno jų dalyvavimo šiame nusikaltime pobūdį ir laipsnį, tai nulemia bendrininkavimo formą ir bendrininkų rūšis. Toks reikalavimas teismų praktikoje siejamas ne tik su tinkamu kiekvieno dalyvavusio asmens veikos kvalifikavimu, bet ir su bausmės skyrimo taisyklėmis. BK 54 straipsnio 2 dalies 6 punkte įtvirtintas imperatyvas teismui skiriant bausmę atsižvelgti į bendrininko dalyvavimo darant nusikalstamą veiką formą ir rūšį. Tuo tarpu pagal BK 58 straipsnio nuostatas bausmė nusikaltimo bendrininkams skiriama bendra tvarka, atsižvelgiant į asmens kaip bendrininko dalyvavimo darant nusikalstamą veiką rūšį, formą, vaidmenį ir pobūdį. Vadovaudamiesi minėtais baudžiamojo įstatymo reikalavimais, teismai privalo nustatyti kiekvieno iš bendrininkų rūšį (vykdytojas, organizatorius, kurstytojas, padėjėjas), įvertinti jų vaidmenį bei atliktų veiksmų pobūdį (suteiktos pagalbos vykdytojui reikšmingumą, smurto naudojimo būdą bei intensyvumą ir kt.). Šios aplinkybės atskleidžia kiekvieno bendrininko, todėl teismų praktikoje laikomos svarbiu bausmių individualizavimo kriterijumi.⁷³

G. Būdvytis, analizuodamas bendrininkų rūšis taip pat pabrėžia, kad tinkamą ir teisingą bendrininkų rūšių atskyrimo aktualumą lemia ne tik jų bendrų kėslų sutelktumo pavojingumas, bet ir jų veikos kvalifikavimo, bausmės rūšies ir dydžio parinkimo bei kitų reikšmingų atsakomybės individualizavimo klausimų būtinybė.⁷⁴

Vykdytojas. LR BK 24 str. 3 d. įtvirtinta, kad vykdytojas yra asmuo, nusikalstamą veiką padaręs pats arba pasitelkęs nepakaltinamus asmenis arba nesulaukusius šio kodekso 13 straipsnyje nustatyto amžiaus asmenis, arba kitus asmenis,

⁷² PRAPIESTIS, J., ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, P. 160

⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. vasario 28 d. Teismų praktikos skiriant bausmes už nužudymus (Baudžiamojo kodekso 129 straipsnis) apžvalga // Teismų praktika. 2008, Nr. 28

⁷⁴ BŪDVYTIS, G., Bendrininkų rūšys ir jų atirbojimo problemos teismų praktikoje. Socialinių mokslų studijos, 2012, 4(2), P. 645–662

kurie dėl tos veikos nėra kalti. Jeigu nusikalstamą veiką padarė keli asmenys kartu, tai kiekvienas iš jų laikomas vykdytoju (bendravykdytoju).

Remiantis LR BK įtvirtinta vykdytojo samprata ir teismų praktika, galima išskirti tris būdus kuriais vykdytojas gali įvykdyti savo veiką:

- 1) Tiesiogiai įgyvendina nusikalstamos veikos sudėtį, t.y. tiesioginis vykdymas;
- 2) Nusikalstamos veikos sudėtį bendrai įgyvendina su kitu asmeniu (ar asmenimis), t.y. bendravykdymas;
- 3) Pasikviečia nepakaltinamus asmenis arba šio kodekso 13 straipsnyje nustatyto amžiaus nesulaukusius asmenis, arba kitus asmenis, kurie dėl tos veikos nėra kalti, t.y. tarpinis vykdymas.

Pirmuoju atveju galima pripažinti vykdytoju asmenį, jeigu jis įgyvendina visus arba dalį nusikalstamos veikos sudėties požymius, pavyzdžiui, išžaginimo ir seksualinio prievartavimo bylose vykdytoju pripažįstamas asmuo, kuris darydamas nusikaltimą naudojo fizinį smurtą, grasinimus ar kitais veiksmais atėmė nukentėjusiajam galimybę priešintis ir lytiškai santykiavo su nukentėjusiuoju arba tenkino su juo lytinę aistrą. Išžaginimo ir seksualinio prievartavimo vykdytoju laikomas ir toks asmuo, kuris naudojo fizinį smurtą, grasino ar kitais veiksmais atėmė nukentėjusiajam galimybę priešintis, bet lytiškai su nukentėjusiuoju nesantykiavo ir netenkino lytinės aistros. Taip pat vykdytoju laikomas asmuo, kuris nors ir nenaudojo smurto, negrasino nukentėjusiajam, tačiau, kitiems bendrininkams palaužus nukentėjusiojo pasipriešinimą arba pasinaudojant bejėgiška nukentėjusiojo būkle, lytiškai santykiavo su juo ar tenkino lytinę aistrą.⁷⁵ Plėšimo bylose vykdytoju pripažįstamas ir tas kaltininkas, kuris panaudoja fizinį smurtą ar grasinimus tuoj pat jį panaudoti bei pagrobia svetimą turtą, ir tas, kuris tik panaudoja fizinį smurtą ar grasinimus, bet turto neužvaldo, arba vien tik pagrobia svetimą turtą pasinaudodamas kitų asmenų panaudoto smurto sukeltais padariniais. Pastaruoju atveju toks asmuo atlieka tik dalį veiksmų, sudarančių plėšimo nusikaltimo sudėtį, tačiau to pakanka, kad nusikaltimas būtų padarytas ir kiekvienas kaltininkas būtų pripažintas vykdytoju.⁷⁶

Vokietijos teisininkas Johannes Wessels teigia, kad vykdytojas yra tas, kuris kaip pagrindinis veikėjas planingai pakreipia įvykių eigą ar prie to prisideda, taigi gali pagal savo valią leisti, kad veikos sudėtis būtų realizuota ar sustabdyti jos įvykdymą.⁷⁷

⁷⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 gegužės 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-235-511/2015

⁷⁶ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 kovo 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje 1A-136/2009

⁷⁷ WESSELS, J. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra. Vilnius. 2003, P. 165

Jei nusikalstamos veikos sudėtį bendrai įgyvendino keli asmenys, kiekvienas iš jų pripažįstamas vykdytoju ir vadinamas bendravykdytoju.⁷⁸

Nustačius asmenų susitarimą veikti bendrai, jų suvokimą, kad kėsinaisi į tą patį objektą bei kitus bendrininkavimo subjektyviusius požymius, taip pat konstatavus, kad bendrais veiksmais asmenys realizavo bent dalį bendros nusikalstamos veikos sudėties objektyviųjų požymių, laikoma, kad tokie asmenys veikė kaip bendravykdytojai (BK 24 straipsnio 3 dalis).⁷⁹

LAT senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimo Nr. 46 „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“ 8 punkte nurodyta, kad kai keli asmenys veikia kartu, turėdami tyčią nužudyti ir patys tiesiogiai dalyvauja atimant gyvybę nukentėjusiajam, tai jie visi yra nužudymo vykdytojai (bendravykdytojai). Be to, nėra būtina, kad kiekvienas iš tokių vykdytojų padarytų mirtinus sužalojimus, pakanka, kad tai padarytų bent vienas iš jų. Kitų vykdytojų dalyvavimas gali pasireikšti ne tik sutrikdant sveikatą, bet ir atimant nukentėjusiajam galimybę priešintis (surišant jį, laikant už rankų ir pan.) kėsinimosi į jo gyvybę metu. Taigi vykdytojas yra tas, kuris tiesiogiai dalyvauja gyvybės atėmimo procese.

Taigi teismų praktikoje pažymėta, kad bendravykdytojas yra ne tik tas asmuo, kuris pats realizuoja visus nusikalstamos veikos sudėties objektyviusius požymius, bet ir tas, kuris realizuoja dalį jų.⁸⁰

Vykdytoju pripažįstamas ir toks asmuo, kuris daryti nusikalstamą veiką pasikviečia nepakaltinamus arba šio kodekso 13 straipsnyje nustatyto amžiaus nesulaukusius asmenis, arba kitus asmenis, kurie dėl tos veikos nėra kalti, t.y. jų rankomis padaro nusikalstamą veiką pats atlikdamas organizatoriaus, kurstytojo ar padėjėjo vaidmenį. Tokia situacija vadinama tarpiniu nusikalstamos veikos vykdymu.⁸¹

LR BK komentare yra pažymėta, jog situacija, kai nusikalstamos veikos dalyviais yra tik vienas vykdytojas ir jo panaudojami nepakaltinami, nesulaukę amžiaus, nuo kurio galima baudžiamoji atsakomybė, asmenys arba asmenys, kurie dėl kartu su vykdytoju padarytos veikos nėra kalti, negali būti vertinama kaip bendrininkavimas. Tokiais atvejais trūksta bendrininkavimo subjekto ir subjektyviųjų požymių, numatytų BK 24 str. 1 d.⁸²

⁷⁸ PIESLIAKAS, V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2008, P. 95

⁷⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2009 m. spalio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-218/2009

⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 birželio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-197/2009

⁸¹ PIESLIAKAS, V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2008, P. 96

⁸² PRAPIESTIS, J., ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, P. 160

J. Kačerauskas, nagrinėjęs tarpinio vykdymo problemą, nurodo, kad tarpinis vykdymas, apibūdinamas vykdytojo apibrėžime, neturi formuoti klaidingos nuomonės, kad asmuo, nusikalstamoje veikoje pasinaudojęs netraukiamais baudžiamojon atsakomybėn asmenimis, yra vykdytojas. Jis gali būti vykdytojas, o gali juo ir nebūti, priklauso nuo to, ar yra bendrininkavimo situacija, t.y. ar šalia tokio asmens yra kitas bendrininko požymius atitinkantis asmuo.⁸³

Kiekvieno bendrininkavimo atveju vykdytojui tenka ypatingas vaidmuo – jis realizuoja nusikalstamus visų bendrininkų ketinimus. Jei nėra vykdytojo, neįmanomas bendrininkavimas. Iš vykdytojo veiksmų sprendžiama apie nusikalstamos veikos baigtumo laipsnį. Jei vykdytojo nusikalstama veika sustojo pasirengimo ar pasikėsinimo stadijoje, laikoma, kad ir kiti bendrininkai baigė savo veiką atitinkamose stadijose.⁸⁴

Organizatorius. Organizatorius yra asmuo, subūręs organizuotą grupę ar nusikalstamą susivienijimą, jiems vadovavęs ar koordinavęs jų narių veiklą arba parengęs nusikalstamą veiką ar jai vadovavęs.

LR BK nurodo baigtinį alternatyvių veikų, kurių vieną atlikęs asmuo laikomas organizatoriumi, sąrašą:

- 1) subūrė organizuotą grupę;
- 2) subūrė nusikalstamą susivienijimą;
- 3) vadovavo organizuotai grupei;
- 4) vadovavo nusikalstamam susivienijimui;
- 5) koordinavo organizuotos grupės veiklą;
- 6) koordinavo nusikalstamo susivienijimo narių veiklą;
- 7) parengė nusikalstamą veiką;
- 8) vadovavo nusikalstamai veikai.

V. Piesliakas teigia, kad organizatorius gali būti ne visais bendrininkavimo atvejais, o tik esant specialiomis bendrininkavimo formomis – organizuotai grupei ar nusikalstamam susivienijimui.⁸⁵ LAT nagrinėtoje baudžiamajoje byloje Nr. 2K-102/2009 kasatorius nurodė, kad asmuo negali būti organizatorius, nenustačius organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo. LAT teisėjų kolegija, nesutikdama su šia nuomone nustatė, kad asmuo laikomas organizatoriumi ne tik tada, kai: suburia organizuotą grupę, ar jai vadovauja, ar koordinuoja jos narių veiklą; suburia nusikalstamą susivienijimą, ar jam vadovauja, ar koordinuoja jo narių veiklą, bet ir tada, kai parengia nusikalstamą veiką ar

⁸³ KAČERAUSKAS J. Tarpinio vykdymo problema Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse // Jurisprudencija. 2004, Nr. 53(45)

⁸⁴ PRAPIESTIS, J., ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, P. 161

⁸⁵ PIESLIAKAS, V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2008, P. 98

jai vadovauja. Nusikaltimo organizatorius – bendros nusikalstamos veikos vadovas, pasižymintis aktyviais organizaciniais veiksmais. Esminis tokio bendrininko požymis yra tas, kad jis suvienija ir nukreipia kitų bendrininkų pastangas, kuria nusikalstamos veikos planus, numato jos įvykdymo būdus, priemones. Taigi šioje byloje LAT kasatoriaus (nuteistojo gynėjo) teiginį, kad nenustačius organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo, asmuo negali būti pripažintas nusikaltimo organizatoriumi, pripažino nepagrįstu.⁸⁶

Taip pat LAT teisėjų kolegija baudžiamojoje byloje Nr. 2K-391/2011 konstatavo, kad organizatorius paprastai yra organizuotos grupės, nusikalstamo susivienijimo daromuose nusikaltimuose, tačiau gali būti ir bendrininkų grupės vykdomuose nusikaltimuose, jei jo veiksmai yra sudėtingi, daugiaplaniai ir įvairialypiai, susiję su nusikalstamos veikos parengimu ir vadovavimu jai. Tačiau organizatoriaus vaidmuo bendrininkų grupėje pripažįstamas tais atvejais, jei tai yra sudėtingi organizuojamieji veiksmai, reikalaujantys intelektualinio indėlio į nusikaltimo padarymą.⁸⁷

Organizatoriaus veikla ne tik labai reikšminga, bet ir įvairi, visada aktyvi. Jis vadovauja nusikaltimo paruošimui: lenkia, verbuoja asmenis darant nusikaltimą, juos suvienija, kuria nusikalstamos veiklos planus, numato jų įvykdymo būdus, priemones, paskirsto vaidmenis bendrininkams, nustato tarpusavio ryšius ir t. t. Neretai organizatoriaus vaidmuo tuo neapsiriboja, nes kartu jis vadovauja ir kitiems bendrininkams, jau realizuojantiems bendrus nusikalstamos veikos tikslus.⁸⁸

Nagrinęjau aspektu svarbu paminėti LR BK 249 straipsnio 3 dalį, kuri numato kvalifikuotą baudžiamąją atsakomybę nusikalstamo susivienijimo organizatoriui ir vadovui. Taigi šioje ypatingosios dalies normoje šalia organizatoriaus sąvokos yra išskiriamas ir vadovas. LAT apžvalgoje „Dėl nusiklastamo susivienijimo baudžiamosiose bylose“ buvo atskleistas vadovo sąvokos turinys ir išaiškinta, kad vadovavimas, tai susivienijimų dalyvių ryšių koordinavimas, vidinių elgesio taisyklių, drausmės palaikymas, nusikalstamos veiklos planų parengimas, informacijos rinkimo ir sisteminimo, ginklų, sprogstamųjų medžiagų, transporto, ryšio ar kitokių techninių priemonių įgijimo, saugojimo, priežiūros, paskirstymo valdymas ir panašūs veiksmai. Apžvalgoje taip pat pažymėta, kad vadovavimu pripažįstami ir kitokie veiksmai, kuriais palaikomas susivienijimo gyvybingumas, konkrečių nusikaltimų parengimas, jų darymo

⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 balandžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-102/2009

⁸⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 lapkričio 09 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-391/2011

⁸⁸ PRAPIESTIS, J., ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, P. 161

kontrolė, individualių užduočių susivienijimo nariams skyrimas, ginčų sprendimas, disponavimas ginklais, lėšomis, kitokiomis susivienijimo turimomis priemonėmis ir kt.⁸⁹

Esant tokiai situacijai, kyla pagrįstas klausimas, kodėl LR BK ypatingoje dalyje įtvirtinta vadovo sąvoka, skirtingai nei kitos bendrininkavimo rūšys, nėra apibrėžta LR BK bendrojoje dalyje.

Autoriaus nuomone, ši teisinio reguliavimo spraga turėtų būti pašalinta ir vadovo sąvoka turėtų būti apibrėžta šalia kitų bendrininkų rūšių, nes esamas reguliavimas, nurodant vadovo sąvoką nusikalstamo susivienijimo straipsnio dispozicijoje, bet nepateikiant jos, kaip bendrininkų rūšies, LR BK bendrojoje dalyje (BK 24 str.), nėra logiškas sisteminio teisės aiškinimo požiūriu.

Kurstytojas. Kurstytoju laikomas asmuo, palenkęs kitą asmenį padaryti nusikalstamą veiką. Tai nusikalstamos veikos iniciatorius, nes jis sukelia kitiems asmenims pasiryžimą, norą padaryti atitinkamą nusikalstamą veiką. Nusikalstamo sumanymo autoriumi nebūtinai turi būti pats kurstytojas. Kurstymo būdai daugiausia priklauso nuo kurstytojo ir kurstomojo charakterio savybių, tarpusavio santykių, todėl yra patys įvairiausi: įtikinėjimai, prašymai, pažadai, papirkimas, grasinimai, apgaulė, piktnaudžiavimas valdžia, autoritetu ir t. t. Taigi kurstymo būdai įstatyme neišvardijami, tačiau kurstyti visada, net ir užmaskuota forma, galima tik aktyviais veiksmais.⁹⁰ Kaip pavyzdį galima pateikti Kauno apygardos teismo baudžiamąją bylą, kurioje buvo įrodyta, jog T. T. sukurstė L. K. padaryti nusikalstamą veiką, įkalbėdama ją duoti asmens pasą ir Socialinio draudimo pažymėjimą tam, kad pakeitus duomenis Socialinio draudimo pažymėjime, ji savo vardu paimtų mobilaus ryšio telefoną. Nors apeliančė skunde nurodė, jog visą veiką organizavo R. R. ir su ja nederino jokių nusikaltimų detalių, tačiau teisėjų kolegija pažymėjo, kad pagal baudžiamosios teisės nuostatas, nusikalstamo sumanymo autoriumi nebūtinai turi būti pats kurstytojas. Kolegija nustatė, kad neginčijamai įrodyta, jog R. R. organizavo visą nusikalstamos veikos padarymą, nurodydamas, kad T. T. surastų asmenį su tvarkingais asmens dokumentais, o T. T. savo ruožtu ėmėsi veiksmų įtikindama L. K., kad jai bus naudinga savo vardu įgyti mobilaus ryšio telefonus. Kurstymo būdas baudžiamajame įstatyme nenurodytas, tačiau kurstyti galima tik aktyviais veiksmais ir kurstytojas turi veikti tiesiogine tyčia, t. y. ne tik numatyti, bet ir norėti atitinkamų padarinių. Norėdama palenkti L. K. nusikalstamos veikos padarymui, sukeldama L. K. pasiryžimą ir norą padaryti nusikalstamą veiką, T. T. jai siūlė pinigus, be

⁸⁹ 2007 m. vasario 22 d. LAT baudžiamųjų bylų skyriaus teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga, Teismų praktika, Nr. 26

⁹⁰ PRAPIESTIS, J., ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, P. 162

to, kaip patvirtino ir pati L. K. ir R. R., po telefonų įgijimo jai iš tikrųjų buvo sumokėta 40 ir 30 litų. Pati T. T. ikiteisminio tyrimo metu pripažino ėjusi į telefonų prekybos salonus kartu su L. K. ir iš jos paėmusi pastarosios vardu įgytus mobilaus ryšio telefonus, kuriuos padavė R. R. Šios aplinkybės įrodo, jog T. T. buvo žinomas R. R. sugalvotas ir suorganizuotas nusikalstamos veikos planas surasti žmogų su tvarkingais dokumentais, juos suklastoti ir panaudojus juos, apgaulės būdu pasisavinti mobilaus ryšio telefonus. Tarp jų buvo išankstinis susitarimas pasiskirsčius vaidmenimis veikti bendrai siekiant galutinio tikslo – apgaulės būdu užvaldyti svetimą turtą, todėl buvo konstatuota, jog pirmos instancijos teismas T. T. veiką teisingai kvalifikavo pagal BK 24 str. 5 d. 182 str. 1 d. ir 24 str. 5 d. 300 str. 1 d.⁹¹

Kurstymas visada yra konkretus. Kurstytojas suvokia, kokį nusikaltimą padaryti kursto kitą asmenį. Kurstytojas palenkia kitą asmenį daryti konkretų nusikaltimą, esant apibrėžtai tiesioginei tyčiai (pvz. nužudymą), arba vieną iš vienaarūšių nusikaltimų, esant neapibrėžtai tiesioginei tyčiai (pvz., sukelti bet kokius sveikatos sutrikdymus ar juos sukelti kaip sveikatos sutrikdymus ir taip atimti gyvybę). Taigi kurstymas padaromas tik tiesiogine tyčia. Kurstymas negalimas netiesiogine tyčia.⁹² Tokią pat nuomonę yra išdėstęs ir J. Wessels, kuris teigia, kad kurstytojo tyčia turi būti nukreipta į tai, kad konkretus vykdytojas ar individualiai apibrėžtų asmenų grupė apsispręstų padaryti pagal pagrindinius bruožus konkretizuotą veiką, tą veiką darytų ir ją baigtų. Šie pagrindinės veikos konkretizavimo reikalavimai nėra įvykdyti, jei valia yra nukreipta tik į kitų asmenų bendrą paskatinimą daryti nekonkretizuotus baudžiamuosius poelgius, pavyzdžiui, vogti iš parduotuvių arba užpulti bankus ar kitus, tik pagal rūšį apibrėžtus objektus. Antra vertus, kurstytojas neprivalo žinoti visų darytinės veikos įvykdymo smulkmenų. Tačiau jo tyčia turi apimti bent jau tiek konkrečių veikos požymių, kad konkretų individualizuotą įvykį būtų galima atpažinti kaip šią veiką. Kurstytojo tyčia turėtų apimti ypač tas aplinkybes, nuo kurių priklauso sukurstyto asmens “tyčia padarytos priešingos teisei pagrindinės veikos” buvimas.⁹³

Padėjėjas. Remiantis LR BK 24 straipsnio 6 dalimi padėjėjas yra asmuo, padėjęs daryti nusikalstamą veiką. Padėjėjas, kaip ir organizatorius ar kurstytojas, neatlieka veiksmų, numatytų BK specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje, tačiau atlieka veikas, aprašytas BK 24 straipsnio 6 dalyje. BK 24 straipsnyje įvardijamos veikos, galinčios reikšti padėjimą daryti nusikalstamą veiką: 1) patarimų davimas; 2) nurodymų davimas;

⁹¹ Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 kovo 20 d. nutartis baudžiamojame byloje 1A-230-508-2007

⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 gruodžio 10 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-531/2013

⁹³ WESSELS, J. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra. Vilnius. 2003, P. 181

3) priemonių teikimas; 4) kliūčių šalinimas; 5) kitų bendrininkų saugojimas ar dengimas; 6) iš anksto duotas pažadas paslėpti nusikaltėlių, nusikalstamos veikos įrankius ar priemones, šios veikos pėdsakus ar nusikalstamu būdu įgytus daiktus; 7) išanksto duotas pažadas realizuoti iš nusikalstamos veikos įgytus ar pagamintus daiktus. Tai yra išsamus sąrašas padėjėjo veikų, dėl kurių galima kelti tokias veikas padariusio asmens baudžiamosios atsakomybės klausimą. Žinoma, tariamo padėjėjo padarytas veikas reikia susieti su BK specialiosios dalies straipsniu ir vykdytojo padarytomis veikomis. Padėjėjas ne tik padaro išvardytas veikas, bet ir turi suvokti, kad savo veika padeda kitam asmeniui daryti nusikalstamą veiką, palengvina vykdytojui apsispręsti, ar ją daryti, nors pats prie nusikaltimo objektyviųjų požymių neprideda.⁹⁴ Akivaizdu, kad padėjėjas savo nusikalstama veikla prie kitų bendrininkų veikos prisideda tada, kai pastarieji jau ketina padaryti atitinkamą nusikalstamą veiką. Tuo padėjėjas tik sustiprina jau suformuotą kurstytojo ar kitų bendrininkų pasiryžimą nusikalstamai veikti bei palengvina nusikalstamos veikos padarymą, slėpimą.⁹⁵

LAT kasacine tvarka išnagrinėjo baudžiamąją bylą kurioje J. R. pripažintas ir sukčiavimo nusikaltimo, kurį padaryti jis sukurstė J. ir Ž. A., padėjėju. Kaip galima spręsti iš nuosprendžio nustatomosios dalies, padėjimas pasireiškė tuo, kad J. R., toliau veikdamas bendrininkų grupe, 2010 m. vasario 4 d., apie 16.00 val., M. M. automobiliu „Alfa Romeo“ atvežė Ž. A. ir J. A. į Kėdainius, kur J. A., susitikusi su A. Ž., suderėjo pirkti jo automobilį. Pagal BK 24 straipsnio 6 dalį padėjėjas yra asmuo, padėjęs daryti nusikalstamą veiką, duodamas patarimus, nurodymus, teikdamas priemones arba šalindamas kliūtis, saugodamas ar pridengdamas kitus bendrininkus, iš anksto pažadėjęs paslėpti nusikaltėlių, nusikalstamos veikos darymo įrankius ar priemones, šios veikos pėdsakus ar nusikalstamu būdu įgytus daiktus, taip pat asmuo iš anksto pažadėjęs realizuoti iš nusikalstamos veikos įgytus ar pagamintus daiktus. J. R. kaip padėjėjas nuteistas už tai, kad vežė J. ir Ž. A. į Kėdainius. Išskyrus bendrininkų vežimą į nusikaltimo padarymo vietą nuosprendžio nustatomojoje dalyje nėra įvardyta kitų veiksmų, numatytų BK 24 straipsnio 6 dalyje. Pažymėtina, kad padėjėju laikomas ne bet koks asmuo buvęs greta vykdytojų, su jais bendravęs, o tik tas, kurio veiksmai yra pavojingi, nes jie palengvina nusikaltimo vykdytojui realizuoti sukčiavimo objektyviuosius požymius, t. y. apgauti nukentėjusį ir užvaldyti svetimą turtą. Be padėjėjo padarytų veiksmų, be jo indėlio nusikaltimo vykdytojui ar vykdytojams, būtų sunkiau arba visai neįmanoma padaryti nusikaltimo.

⁹⁴ PIESLIAKAS, V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2008, P. 99

⁹⁵ PRAPIESTIS, J., ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, P. 163

Teisėjų kolegija konstatavo, kad bendrininkų vežimas į Kėdainius, kur turėjo būti padaryta apgaulė ir įgytas turtas, iš esmės nepalengvino nei apgauti nukentėjusiojo, nei įgyti svetimo turto. Vežimas A. į Kėdainius neatitinka nė vieno BK 24 straipsnio 6 dalyje numatyto padėjimo padaryti nusikaltimą požymio, todėl nuoroda į BK 24 straipsnio 6 dalį iš nuosprendžių buvo pašalinta.⁹⁶

Pagalba visada teikiama konkrečiam bendrininkui arba visiems bendrininkams. Paprastai ji įmanoma ir svarbi, kai ne tik suvokiama, kad pagalba reikšminga bendrai nusikalstamai veiklai, bet ir kai padėjėjas imasi atitinkamos iniciatyvos, t. y. atlieka aktyvius veiksmus perduodamas informaciją ar kitaip padėdamas vykdytojui, organizatoriui, rečiau – kurstytojui. Padėjimas galimas ir neveikimu, tačiau tik tuo atveju, kai padėjėjas, turintis specialią teisinę (ne moralinę) pareigą trukdyti, neleisti atlikti nusikalstamus bendrininkų veiksmus, sąmoningai jos nevykdo. Iš anksto duotas pažadas netrukdyti bendrininkų veiksmams, nepranešti apie juos atitinkamoms valdžios institucijoms stiprina bendrininkų pasiryžimą, įsitikinimą, kad nusikalstamas rezultatas bus pasiektas.⁹⁷ Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. balandžio 3 d. nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 1A-184-148/2015 nustatyta, kad R. T., žinodamas, kad bendrininkai neteisėtai gabena akcizais apmokestinamas prekes, tyčia, veikdamas pagal išankstinį susitarimą padėti jiems šalinant kliūtis, savo tarnybos metu nevykdamas į jam žinomą nusikaltimo vietą, padėjo bendrininkams netrukdomiems daryti nusikaltimą. R. T. pagalba nagrinėjamu atveju pasireiškė tiesioginių pareigų nevykdymu, o būtent sąmoningu nesutrukdytu žinomai daromam nusikaltimui jo tarnybos metu. Tarp visų bendrininkų atliktų konkrečių veiksmų ir bendrai padarytos veikos yra priežastinis ryšys, nes kiekvienas iš jų atliko reikšmingus bendroje nusikalstamoje veikoje veiksmus ir taip sudarė sąlygas veikti kitiems bendrininkams. R. T. veiksmai (neveikimas) buvo reikšmingi bendrai nusikalstamai veikai, nes sudarė sąlygas kitų bendrininkų veiksmams, be jų bendros nusikalstamos veikos būtų neįmanoma padaryti arba jos padarymas iš esmės pasunkėtų.⁹⁸

Padėjėjo pagalba visada nukreipta į konkrečios nusikalstamos veikos padarymą ir sudaro realias galimybes veikti kitiems bendrininkams. Taip padėjėjo veiksmai prisideda prie bendros veiklos priežastinio ryšio su nusikalstamais padariniais. Būtent priežastinis ryšys tarp padėjėjo veiksmų ir atsiradusio rezultato palieka už

⁹⁶Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 birželio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-329/2011

⁹⁷ PRAPIESTIS, J., ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, P. 163

⁹⁸ Lietuvos apeliacinio teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 balandžio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-184-148/2015

bendrininkavimo ribų visas kitas veikas, vienaip ar kitaip susijusias su nusikalstama veika, bet prie jos padarymo neprisidėjusias.⁹⁹

4. Bendrininkavimo formos reikšmė baudžiamajai atsakomybei

1961 m. LR BK bendrininkavimo formos nebuvo išsamiai apibrėžtos ir bendrojoje dalyje nebuvo išvardytos. Bendrininkavimo formas galima buvo aptikti tik Specialiojoje baudžiamojo kodekso dalyje. Įsigaliojus naujam LR BK, bendrininkavimo formos buvo įtvirtintos atskirame 25 straipsnyje.

Bendrininkavimo formų išskyrimas padeda išsamiau suprasti šio teisinio reiškinio esmę, tiksliau įvertinti bendros nusikalstamos veikos pavojingumo pobūdį bei laipsnį. Tai svarbu kvalifikuojant bendrai daromą nusikalstamą veiką, sprendžiant bendrininkų atsakomybės diferencijavimo bei bausmės individualizavimo klausimus.¹⁰⁰

Atsižvelgiant į bendrininkų tarpusavio susitarimo pobūdį, jų ryšius, veiksmų bendrumą, suderinamumo lygį, organizuotumo laipsnį, LR BK išskiriamos šios bendrininkavimo formos:

- 1) bendrininkų grupė;
- 2) organizuota grupė;
- 3) nusikalstamas susivienijimas.

Bendrininkų grupė. Bendrininkų grupė, kaip viena iš bendrininkavimo formų, yra apibrėžta BK 25 straipsnio 2 dalyje. Bendrininkų grupė yra tada, kai bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje du ar daugiau asmenų susitaria nusikalstamą veiką daryti, tęsti ar užbaigti, jei bent du iš jų yra vykdytojai. Bendrininkų grupė gali susidaryti rengimosi padaryti nusikalstamą veiką ar nebaigto pasikėsینimo ją padaryti stadijose. Jei bendrininkai tęsia bendrą veiklą baigto pasikėsینimo, baigtos nusikalstamos veikos stadijose, bendrininkų grupė paprastai jau būna susiformavusi. Bendrininkų grupė gali susidaryti bet kokio pavojingumo tyčinio nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo padarymui. Bendrininkų grupės nariai tarpusavyje gali susitarti dėl visos numatytos bendros nusikalstamos veikos ar jos epizodų darymo, dėl jos padarymo būdų, priemonių, įrankių, dėl pasinaudojimo nusikalstamais padariniais ar jų slėpimo ir kt.¹⁰¹

Bendrininkų grupė gali būti laikoma baudžiamąją atsakomybę sunkinančia aplinkybe. Tačiau remiantis LR BK 60 straipsnio 1 dalies 1 punktu, teismas,

⁹⁹ PRAPIESTIS, J., ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, P. 164

¹⁰⁰ Ten pat. P. 165

¹⁰¹ PRAPIESTIS, J., ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, P. 165

atsižvelgdamas į kiekvieno bendrininko dalyvavimo darant nusikalstamą veiką pobūdį ir laipsnį, gali nepripažinti šios aplinkybės atsakomybę sunkinančia. LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2006 m. spalio 13 d. nutartyje konstatavo, kad pripažinti kaltininko atsakomybę sunkinančia aplinkybe tai, kad veiką padarė bendrininkų grupė, yra teismo teisė, bet ne pareiga.¹⁰²

LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija baudžiamojoje byloje Nr. 2K-36-677/2016 nurodė, kad bendrininkavimas yra bendra kelių asmenų veika ir dėl to asmenys, pripažinti bendrininkais, nepriklausomai nuo jų konkretaus indėlio, atsako pagal vieną ir tą patį BK straipsnį. Pažymėjo, jog BK 24 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad vykdytojas yra asmuo, nusikalstamą veiką padaręs pats arba pasitelkęs nepakaltinamus asmenis arba nesulaukusius šio kodekso 13 straipsnyje nustatyto amžiaus asmenis, arba kitus asmenis, kurie dėl tos veikos nėra kalti. Jeigu nusikalstamą veiką padarė keli asmenys kartu, tai kiekvienas iš jų laikomas vykdytoju (bendravykdytoju). Bendrininkavimas neteisėtai disponuojant narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, turint tikslą jas platinti, yra tada, kai bendrininkų tikslas platinti pasireiškia siekiu jas parduoti tretiesiems asmenims. Aptariamojoje byloje teismas laikė nustatytu, kad Ž. B. skolino S. R. pinigus (1600 Lt) žinodamas, kad S. R. pirks už juos psichotropines medžiagas, kurias platins, o iš uždirbtų pinigų Ž. B. atgaus ne tik paskolintus pinigus, bet ir dalį pelno. Ž. B. vežė savo automobiliu S. R. į Šiaulius pirkti psichotropinių medžiagų, be to, rūpinosi maišelių, skirtų psichotropinėms medžiagoms dozuoti, įsigijimu, t. y. Ž. B. veikė bendrai su S. R., juos vienijo bendras tikslas – įsigyti psichotropinių medžiagų, turint tikslą jas platinti. Ž. B. ir kito nuteistojo S. R. veiksmų pobūdis rodo, kad jų veiksmai buvo suderinti ir atlikti bendrai, suvokiant bendrą sumanymą ir savo veiksmais prisidedant prie jo įgyvendinimo kiekvienam iš bendrininkų realizuojant bent dalį BK 260 straipsnio 1 dalyje numatytos nusikaltimo sudėties objektyviųjų požymių. Kolegija sprendė, jog teismai pagrįstai pripažino Ž. B. buvus BK 260 straipsnio 1 dalies nusikaltimo vykdytoju ir šį nusikaltimą padarant veikiant kartu su S. R.. taip pat nustatė, kad esant tokioms aplinkybėms, konstatuojant BK 25 straipsnio 2 dalyje numatytos bendrininkavimo formos – bendrininkų grupės buvimą, teisės taikymo klaidų padaryta nebuvo.

Šioje byloje teismas taip pat pabrėžė, kad bendrininkavimas yra pavojingesnė nusikalstamos veikos padarymo forma, todėl Baudžiamasis kodeksas atskiras

¹⁰² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-599/2006

bendrininkavimo formas numato kaip nusikaltimą kvalifikuojančias arba kaip atsakomybę sunkinančias aplinkybes. BK 60 straipsnio 1 dalies 1 punkte yra nurodyta, kad veikos padarymas veikiant bendrininkų grupe yra kaltininko atsakomybę sunkinanti aplinkybė, tačiau teismas, atsižvelgdamas į kiekvieno bendrininko dalyvavimo darant nusikalstamą veiką pobūdį ir laipsnį, gali nepripažinti šios aplinkybės sunkinančia. Tai reiškia, kad sprendimas dėl BK 60 straipsnio 1 dalies 1 punkto taikymo priimamas tik tuo atveju, kai faktinės aplinkybės byloja apie realizuotų nusikalstamų veiksmų ir paties nuteistojo didesnę pavojingumą. Kolegijos nuomone, Ž. B. aktyviai realizavo BK 260 straipsnio 1 dalyje numatyto nusikaltimo sudėtį, buvo tiesiogiai suinteresuotas pasipelnyti iš nusikalstamos veikos ir be jo atliktų veiksmų šio nusikaltimo sudėties realizavimas būtų iš esmės pasunkintas. Nei pagal dalyvavimo darant nusikaltimą pobūdį, nei pagal aktyvumo laipsnį Ž. B. veiksmai negali būti laikomi mažiau pavojingais negu kito bendrininko veiksmai ar antraeiliais šių veiksmų atžvilgiu, todėl nustatė, jog teismai pagrįstai pripažino Ž. B. atsakomybę sunkinančią aplinkybę, numatytą BK 60 straipsnio 1 dalies 1 punkte.¹⁰³

Tam tikrais atvejais bendrininkų grupė gali būti ir kvalifikuojančiu požymiu. BK 149 straipsnio 2 dalis numato, kad bendrininkų grupė yra laikytina išžaginimo kvalifikuojančiu požymiu. BK 150 straipsnio 2 dalis numato, kad bendrininkų grupė yra seksualinį prievartavimą kvalifikuojantis požymis.

LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija baudžiamojoje byloje 2K-315/2014 nustatė, kad išžaginimas ir seksualinis prievartavimas yra laikomi padaryti bendrininkų grupės, kai išžaginant ar seksualiai prievartaujant susitarę dalyvauja keli asmenys, iš kurių bent du yra išžaginimo ar seksualinio prievartavimo vykdytojai. Išžaginimo ir seksualinio prievartavimo vykdytoju pripažįstamas asmuo, kuris darant nusikaltimą naudojo fizinį smurtą, grasinimus ar kitais veiksmais atėmė nukentėjusiajam galimybę priešintis ir lytiškai santykiavo su nukentėjusiuoju arba tenkino su juo lytinę aistrą; taip pat toks asmuo, kuris naudojo fizinį smurtą, grasino ar kitais veiksmais atėmė nukentėjusiajam galimybę priešintis, bet lytiškai su nukentėjusiuoju nesantykiavo ir netenkino lytinės aistros; be to, toks asmuo, kuris nors ir nenaudojo smurto, negrasino nukentėjusiajam, tačiau, kitiems bendrininkams palaužus nukentėjusiojo pasipriešinimą arba pasinaudojant bejėgiška nukentėjusiojo būkle, lytiškai santykiavo su juo ar tenkino lytinę aistrą. Taigi, nustačius kelių asmenų bendrą tyčią išžaginti ar seksualiai prievartauti

¹⁰³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2016 sausio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-36-677/2016

žmogų, išžagavimo ar seksualinio prievartavimo vykdytoju gali būti pripažintas visiškai ar iš dalies šių nusikalstamų veikų sudėties realizavęs asmuo.¹⁰⁴

Taigi būtinas bendrininkų grupės požymis yra tai, kad joje turi būti bent du vykdytojai, t.y. mažiausiai du bendrininkai turi vykdyti objektyvią bendros nusikalstamos veikos sudėties pusę (ar jos dalį). Kadangi bendrininkų grupę gali sudaryti mažiausiai du asmenys, ji gali būti sudaryta vien iš vykdytojų.¹⁰⁵

Organizuota grupė. Senajame 1961 m. LTSR baudžiamajame kodekse nebuvo išskirta organizuota grupė, kaip bendrininkavimo forma, ji buvo pripažinta tik kaip atsakomybę sunkinanti aplinkybė ir kai kurių nusikaltimų kvalifikuojantis požymis. Tačiau organizuotos grupės samprata buvo žinoma ir vystoma baudžiamosios teisės doktrinoje, bei teismų praktikoje.

K. Jovaišas teigia, kad organizuota grupė reiškia pastovią asmenų grupę, kurią sieja tyčia, orientuota į kelių nusikaltimų padarymą.¹⁰⁶

A. Šumskas organizuotą grupę apibūdina dar plačiau – organizuota grupė laikoma pavojingesne bendrininkavimo forma nei paprastas bendrininkavimas, kai nusikaltimai padaromi iš anksto susitarusių asmenų. Organizuotos grupės nariai iš anksto pasirengia nusikaltimui, suderina nusikaltimo planą ir kitas nusikaltimo detales, pasiskirsto vaidmenimis, yra organizatoriai, padėjėjai, vykdytojai. Atlikdami jiems skirtus uždavinius, jie įgyvendina bendrą nusikalstamą tikslą.¹⁰⁷

LAT teisėjų senatas taip pat bandė apibūdinti organizuotą grupę. 1996 m. nutarime Nr. 43 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas“ jis nurodė, kad atskiriant organizuotą grupę nuo grupės iš anksto susitarusių asmenų, reikia atsižvelgti į kaltininkų organizuotumo lygį, kuris nustatomas įvertinant konkrečias veiką apibūdinančias aplinkybes. Jomis gali būti grupės pastovumas, veiklos trukmė ir intensyvumas, pasiskirstymas konkrečiomis funkcijomis, susitarimas dėl teritorijų tarp atskirų tokio pobūdžio grupių pasidalijimo ir pan.¹⁰⁸

Prieš priimant naują Baudžiamąjį kodeksą, vieningos nuomonės dėl organizuotos grupės sampratos taip pat nebuvo. Pagal Teisingumo ministerijos pateiktą Baudžiamojo kodekso projektą nusikalstama veika buvo laikoma padaryta organizuotos grupės, kai iki nusikalstamos veikos padarymo pradžios du arba daugiau asmenų susitaria bendrai

¹⁰⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. birželio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-315/2014

¹⁰⁵ PRAPIESTIS, J., ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, P. 166

¹⁰⁶ JOVAIŠA, K. Nusikaltimai nuosavybei // Verslo ir komercinė teisė. 1999. P. 107

¹⁰⁷ ŠUMSKAS, A. Baudžiamųjų bylų nagrinėjimas teisme. – V., 2000. P. 145

¹⁰⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarimas Nr. 43 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas“. 1996 m. birželio 21 d. // Teismo praktika. 1996. Nr. 3-4

padaryti nusikalstamą veiką kaip vykdytojai. Pagal darbo grupės pateiktą projektą organizuota grupė yra tada, kai iki nusikalstamos veikos padarymo pradžios du arba daugiau asmenų susitaria padaryti kelis nusikaltimus arba vieną sunkų ar labai sunkų nusikaltimą ir kiekvienas grupės narys, darydamas nusikaltimą, atlieka atskirą užduotį arba turi skirtingą vaidmenį.¹⁰⁹

Dabar galiojančiame LR BK jau yra aiškiai apibrėžta organizuotos grupės sąvoka. BK 25 straipsnio 3 dalyje nurodoma, kad organizuota grupė yra tada, kai bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje du ar daugiau asmenų susitaria daryti kelis nusikaltimus arba vieną apysunkį, sunkų ar labai sunkų nusikaltimą ir kiekvienas grupės narys, darydamas nusikaltimą, atlieka tam tikrą užduotį ar turi skirtingą vaidmenį.

Norint suvokti organizuotos grupės pavojingumą, svarbą individualizuojant bausmes, reikia atskleisti šios bendrininkavimo formos pagrindinius požymius.

Vienas iš organizuotos grupės požymių yra dviejų ar daugiau asmenų susitarimas veikti bendrai bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje. Baudžiamojo kodekso komentare teigiama, kad organizuota grupė gali susiformuoti rengimosi padaryti nusikaltimą stadijoje arba jau pradėtos ir tęsiamos veikos metu.¹¹⁰ Šis organizuotos grupės požymis yra kritikuotinas ir kelia daugiausiai diskusijų.

A. Klimka prieš keletą dešimtmečių rašė, kad organizuota grupė – tai tokia grupė, kurią sudarantys asmenys būna iš anksto susitarę dėl svarbiausių nusikaltimo padarymo aplinkybių: dėl kėsimosi objekto, dėl kiekvieno bendrininko daromų veiksmų turinio bei pobūdžio, dėl šių veiksmų padarymo laiko ir pan.¹¹¹

Prof. O. Fedosiuk mano, kad naujoje organizuotos grupės sampratoje nematyti tvirto teorinio pamato – tai tam tikras anksčiau žinomų bendrininkavimo formų mišinys, atsiradęs kaip skirtingų mokslinių pozicijų kompromisas. Pateiktame apibrėžime yra prieštaravimas, nes nurodoma, kad bendrininkai yra pasiskirstę vaidmenimis, o tai reiškia išankstinį susitarimą, tačiau pirmoji apibrėžimo dalis reikštų, kad organizuotos grupės narių susitarimas gali būti tiek išankstinis, tiek ir neišankstinis.¹¹²

Anot prof. A. Gutausko, netikslinga nurodyti, jog galima susitarti bet kokioje nusikalstamos veiklos stadijoje, nes tai sumenkina organizuotos grupės pavojingumą. Jo nuomone, sunku įsivaizduoti, kad asmenys, susitardami bendrai daryti nusikaltimą,

¹⁰⁹ GUTAUSKAS A. Organizuota grupė kaip organizuoto nusikalstamumo forma ir jos baudžiamasis teisinis vertinimas. – Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2003. Nr. 41(33)

¹¹⁰ PRAPIESTIS, J., ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, P. 166

¹¹¹ KLIMKA A. Bendrininkų atsakomybės principai // Socialistinė teisė. 1971. Nr.1. P. 16

¹¹² FEDOSIUK, O. Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002. P. 187

pasikėsiniimo stadijoje sugebės pasiekti tokį organizuotumo lygį, kuris leis juos pripažinti veikusius organizuotoje grupėje.¹¹³ Taigi Gutauskas nesutinka su šiuo požymiu ir mano, kad organizuota grupė visada buvo suprantama kaip bendrininkavimo forma, kuriai būdingas išankstinis susitarimas. Būtent išankstinis susitarimas (susitarimas iki veiksmų atlikimo) yra požymis, kuris pirmiausia turi būti pabrėžiamas formuluojant organizuotos grupės apibrėžimą.¹¹⁴

Išankstinis susitarimas taip pat minimas ir teismų praktikoje. LAT vienoje iš nutarčių yra pažymėjęs, kad vienas iš organizuotą grupę apibrėžiančių požymių yra išankstinis bendrininkų susitarimas daryti nusikalstamą veiką, t. y. kuomet organizuotos grupės nariai iš anksto aptaria nusikalstamos veikos planą, numato įvykdymo mechanizmą, pasiskirsto užduotis, susitaria dėl nusikaltimo padarymo būdo, vietos ir laiko. Šios aplinkybės įtakoja glaudžių, besitęsiančių ryšių atsiradimą, suformuoja suvokimą apie priklausymą tokiai grupei.¹¹⁵ Kitoje nutartyje LAT taip pat nurodė, kad pagal susiformavusią teismų praktiką, organizuotai grupei būdingas išankstinis susitarimas, t. y. susitarimas iki veiksmų atlikimo, be to, toks susitarimas turi būti nelaikino pobūdžio.¹¹⁶

Toks išankstinis susitarimas kelia didesnę pavojų visuomenei, todėl logiška, kad organizuotai grupei, kaip pavojingesnei už bendrininkų grupę, šis požymis turėtų būti privalomas. Tačiau naujajame 2003 m. įsigaliojusiame Baudžiamajame kodekse numatyta, kad organizuota grupė gali susiformuoti bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje.

Tai puikiai iliustruoja „Darbo partijos ir jos vadovų“ byla, kurioje apeliacinės instancijos teismo teisėjų kolegija konstatavo, kad Vilniaus apygardos teismas, vertindamas bendrininkavimo formos požymius, nepagrįstai akcentavo tokį organizuotos grupės požymį, kaip išankstinį bendrininkų susitarimą daryti nusikalstamas veikas. Skundžiamame nuosprendyje nepagrįstai teigiama, kad norint pripažinti kaltinamuosius veikus organizuota grupė, būtina, jog visi kaltinamieji būtų sudarę bendrą išankstinį susitarimą apgaulingai tvarkyti (duomenys neskelbtini) apskaitą, taip pat jie turėjo kartu parengti nusikalstamos veikos planą, mechanizmą. Tokia teismo išvada neatitinka nei įstatymo reikalavimo, nei teismų praktikos. Pagal susiformavusią teismų praktiką

¹¹³ GUTAUSKAS, A., Organizuoto nusikalstamumo baudžiamasis teisinis vertinimas pagal naują baudžiamąjį kodeksą. Jurisprudencija, 2003, Nr. 45(37)

¹¹⁴ GUTAUSKAS, A., Organizuota grupė kaip organizuoto nusikalstamumo forma ir jos baudžiamasis teisinis vertinimas. Jurisprudencija, 2003, Nr. 41(33)

¹¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugsėjo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-254/2008

¹¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. gegužės 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-230/2011

organizuota grupė gali susiformuoti bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje, t. y. gali būti susitarta veikti kartu tiek rengimosi padaryti nusikaltimą stadijoje, tiek jau pradėtos ir tęšiamos veikos metu iki nusikalstamos veikos baigimo momento. Be to, pripažįstama, jog nusikaltimai padaromi organizuota grupe ir tada, kai nusikalstamas veikas padaro kintančios asmenų grupės, tačiau nustatoma, kad bet kurioje nusikaltimo darymo stadijoje tose grupėse dalyvavo ne mažiau kaip du asmenys. Taigi pakanka, kad bent du asmenys susitartų daryti kelis nusikaltimus arba vieną sunkų ar labai sunkų nusikaltimą, o kiti bendrininkai prie nusikalstamos veikos darymo gali prisijungti ir vėliau (iki nusikalstamos veikos pabaigos) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-123/2010).¹¹⁷

Kitas organizuotos grupės požymis yra dviejų ar daugiau asmenų susitarimas daryti kelis nusikaltimus arba vieną sunkų ar labai sunkų nusikaltimą.

K. Jovaišas nurodo organizuotos grupės požymį – susitarimą padaryti kelis nusikaltimus.¹¹⁸

A. Gutauskas mano, jog organizuota grupė galima vadinti ir tokią grupę, į kurią asmenys susiburia padaryti vieną nusikaltimą. Tačiau jeigu susitariama padaryti vieną nusikaltimą, jis turi būti gana sudėtingas arba reikalaujantis atlikti daug veiksmų. Galima sakyti, jog organizuota grupė yra kaip vieningas, tvirtas junginys, patikimai ir nuolat vykdamas sau iškeltas užduotis ir besipriešinantis išoriniams poveikiams (konkuruojančių grupių arba teisėsaugos institucijų) bei vidiniams poveikiams (pvz., keičiantis grupės lyderiui ar kilus kitiems konfliktams).¹¹⁹

Svarbus organizuotos grupės požymis yra ir tas, kad kiekvienas organizuotos grupės narys, darydamas nusikaltimą, atlieka tam tikrą užduotį ar turi skirtingą vaidmenį.

A. Gutauskas, nagrinėdamas šį organizuotos grupės požymį, teigia, kad kiekvienas grupės narys turi tiksliai žinoti, ką jis turi daryti, t. y. jis privalo žinoti savo užduotį ir vaidmenį, nes dėl to visi buvo susitarę. Veikimas organizuota grupe nebūtinai turi būti sudėtinis. Pasiskirstymas vaidmenimis ir užduotimis gali reikšti ir tai, kad grupės nariai susitarė kartu padaryti nusikaltimą kaip bendravykdytojai arba atlikdami skirtingus vaidmenis: ne tik vykdytojų, bet ir organizatoriaus, kurstytojo arba padėjėjo.¹²⁰

¹¹⁷ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2016 m. vasario 1d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-293-177/2016

¹¹⁸ JOVAIŠAS, K., Nusikaltimai nuosavybei // Verslo ir komercinė teisė, 1999. Nr. 4-5. P. 47

¹¹⁹ GUTAUSKAS, A., Organizuota grupė kaip organizuoto nusikalstamumo forma ir jos baudžiamasis teisinis vertinimas. Jurisprudencija, 2003, Nr. 41(33)

¹²⁰ GUTAUSKAS, A., Organizuota grupė kaip organizuoto nusikalstamumo forma ir jos baudžiamasis teisinis vertinimas. Jurisprudencija, 2003, Nr. 41(33)

LAT praktikoje yra susiformavus nuostata, kad vaidmenų pasiskirstymas esant organizuotai grupei nereikalauja, kad visi bendrininkai visiškai ar iš dalies įgyvendintų nusikaltimo sudėtį. Skirtingai nei esant bendrininkų grupei, kelių vykdytojų buvimas nėra būtinas organizuotos grupės požymis. Organizuotą grupę išskiria vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas. Taip pat teismų praktikoje nurodoma, kad, pavyzdžiui, kai kurie organizuotos grupės nariai gali atlikti veiksmus, kurie atitinka padėjėjo požymius, aprašytus BK 24 straipsnio 6 dalyje, tačiau konstatavus organizuotą grupę, jie prilyginami nusikaltimo vykdytojui ir atsako kaip nusikaltimo vykdytojais (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-210/2009)¹²¹

Taip pat pažymima, kad ši bendrininkavimo forma esant tam tikroms nusikalstamos veikos sudėtimis yra kvalifikuotos nusikalstamos veikos sudėties požymis (pvz. 178 straipsnio 3 dalyje, 180 straipsnio 3 dalyje), kaltininko asmenybę sunkinanti aplinkybė (BK 60 straipsnio 1 dalies 2 punkte) arba aplinkybė, turinti įtakos parenkant bausmės rūšį ir dydį (BK 54 straipsnio 2 dalies 6 punkte).¹²²

Nusikalstamas susivienijimas. 1961 m. BK 227¹ str. nusikalstamas susivienijimas buvo apibrėžtas kaip susivienijimo, susidedančio iš trijų ar daugiau asmenų bendrai nusikalstamai veiklai – daryti sunkius nusikaltimus – kūrimas, taip pat dalyvavimas jo veikloje.¹²³

LAT teisėjų senato nutarimai “Dėl teismų praktikos nagrinėjant nusikalstamo susivienijimo (BK 227¹ str.) baudžiamąsias bylas” (1995 m. spalio 10 d. ir 1997 m. gruodžio 22 d. dėl ankstesnio nutarimo papildymo ir pakeitimo) išaiškino teismams, kad nusikalstamas susivienijimas, numatytas BK 227¹ str., – viena pavojingiausių nusikalstamo bendrininkavimo formų. Įstatymas numato šiuos būtinus nusikalstamo susivienijimo požymius: trijų ar daugiau asmenų buvimą, jų susivienijimą bendrai nusikalstamai veiklai daryti sunkius nusikaltimus, tokio susivienijimo kūrimą arba dalyvavimą jo veikloje. Paprastai nusikalstamo susivienijimo nariai palaiko ilgalaikius glaudžius tarpusavio ryšius, apsirūpinę ryšio ir kitomis techninėmis priemonėmis, palengvinančiomis jų nusikalstamą veiklą. BK 227¹ str. numatytų visų nusikaltimo požymių visumos buvimas nusikalstamą susivienijimą skiria nuo ginkluotos gaujos, organizuotos grupės ir kitų bendrininkavimo formų. Senatas nurodo nusikalstamo susivienijimo kūrimas gali pasireikšti asmenų parinkimu, jų suvienijimu bendrai nusikalstamai veiklai, vaidmenų susivienijimo nariams paskirstymu, nusikalstamos

¹²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. sausio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-140/2014

¹²² PIESLIAKAS, V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2008, P. 107

¹²³ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas. Žin., 1961, Nr. 18 - 147

veiklos planų parengimu, ginklų, sprogstamųjų medžiagų, transporto, ryšio ar kitokių techninių priemonių įgijimu ir kitais veiksmais. Nusikalstamo susivienijimo kūrimas laikomas baigtu nusikaltimu atlikus bent dalį šio susivienijimo kūrimo veiksmų;¹²⁴

Dabar galiojančio LR BK 25 str. 4 d. numato, kad nusikalstamas susivienijimas yra tada, kai bendrai nusikalstamai veiklai – vienam ar keliems apysunkiems, sunkiems ar labai sunkiems nusikaltimams daryti – susivienija trys ar daugiau asmenų, kuriuos sieja pastovūs tarpusavio ryšiai bei vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas. Nusikalstamam susivienijimui prilyginama antikonstitucinė grupė ar organizacija bei teroristinė grupė.

Taigi naujajame Baudžiamajame kodekse nusikalstamam susivienijimui keliami jau didesni reikalavimai. Pagal dabartinę nusikalstamo susivienijimo sampratą įstatymas numato šiuos pagrindinius esminius nusikalstamo susivienijimo požymius:

- 1) bendrininkų skaičių – trys ir daugiau asmenų;
- 2) tikslas daryti sunkius ar labai sunkius nusikaltimus;
- 3) pastovūs tarpusavio ryšiai, bei vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas.

Pirmas nusikalstamo susivienijimo požymis, kad nusikalstamai veikai daryti susivienija trys ir daugiau asmenų.

LAT nutartyje Nr. 2K-25/2006 konstatuota, kad vienas iš kasacinio skundo argumentų iškelia būtent šį, kiekybinį, aspektą. Nuteistojo V. Š. gynėjos skunde tvirtinama, kad teismai nurodė, jog susivienijime dalyvavo trys nariai, t. y. V. Š., V. B. ir G. R., tačiau G. R. nėra įvykdęs jokio sunkaus nusikaltimo nė su vienu iš nuteistųjų, todėl trūksta būtino nusikalstamo susivienijimo požymio – trijų narių skaičiaus. Teismas pabrėžė, kad šis argumentas prieštarauja bylos medžiagai, nes byloje nustatyta, kad nusikalstamas susivienijimas egzistavo apie aštuonerius metus, kad per tą laikotarpį jo sudėtis keitėsi, kad per tuos aštuonerius metus tam tikrą laiką susivienijimo veikloje dalyvavo vienuolika asmenų. Dauguma iš jų nuteisti ir už sunkių nusikaltimų padarymą. Todėl kolegija konstatavo, jog kasatorių teiginys, kad aptariamai normai pritaikyti pritrūko įstatymo reikalaujamo nusikalstamo susivienijimo narių skaičiaus, yra nepagrįstas.¹²⁵

Teismų praktikoje yra nurodyta, kad pagal BK 25 straipsnio 4 dalies tekstą ir prasmę nereikalinga, kad nusikalstamam susivienijimui būtų pavykę padaryti bent vieną

¹²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1995 m. spalio 10 d. nutarimas Nr. 16 „Dėl teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo organizavimo, vadovavimo ar dalyvavimo jame (BK 227₁ str.) apibendrinimo rezultatų“ ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1997 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 15 „Dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisėjų senato 1995 m. spalio 10 d. nutarimo Nr. 16 „Dėl teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo organizavimo, vadovavimo ar dalyvavimo jame (BK 227₁ str.) apibendrinimo rezultatų baudžiamosiose bylose“ pakeitimo ir papildymo.

¹²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-25/2006

ar daugiau sunkių ar labai sunkių nusikaltimų. Svarbu tai, kad trys ar daugiau asmenų suburiami bendrai nusikalstamai veiklai – tokiems nusikaltimams daryti.¹²⁶

Atsižvelgiant į tokią praktiką, laikytina, kad nusikalstamą susivienijimą sudaro mažiausiai trys asmenys, galintys būti nusikalstamų veikų subjektu, susitelkę ar sutelkti tam, kad bendrai darytų vieną ar kelis sunkius ar labai sunkius nusikaltimus. Atsakomybei pagal BK 249 straipsnį nėra būtina, kad tokie nusikaltimai realiai būtų padaryti ir kad juose kiekvienu atveju būtų dalyvavę mažiausiai trys susivienijimo nariai. Jeigu vis dėlto tokie nusikaltimai padaryti, tai jie kvalifikuojami kiekvienas atskirai, kaip sutaptis su kitais nusikaltimais, taip pat ir kaip realioji sutaptis su nusikalstamu susivienijimu. Be to, nėra būtina, kad kiekviena iš padarytų nusikalstamų veikų būtų tik sunkus ar labai sunkus nusikaltimas.¹²⁷

Kitas nusikalstamo susivienijimo požymis – tikslas daryti sunkius ar labai sunkius nusikaltimus. Tokius nusikaltimus apibūdina BK 11 straipsnio 5 ir 6 dalys. BK komentare įtvirtinta, kad sunkiu nusikaltimu pripažįstamas tyčinis nusikaltimas, už kurį baudžiamajame įstatyme numatyta didžiausia bausmė viršija šešerius metus laisvės atėmimo, bet neviršija dešimties metų laisvės atėmimo. Labai sunkiu nusikaltimu pripažįstamas tyčinis nusikaltimas, už kurį baudžiamajame įstatyme numatyta didžiausia bausmė viršija dešimt metų laisvės atėmimo.¹²⁸

Baudžiamosios teisės teorijos atstovai teigia, kad dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo veikloje rodo, kad jis buvo kurtas būtent šiems (sunkiems ar labai sunkiems) nusikaltimams padaryti. Kita vertus, tai visiškai nereiškia, kad esant šiai nusikalstamo elgesio formai negali būti padaryta ir kitų nusikaltimų, „pakeliui“ arba specialiai tam pasiruošus.¹²⁹

Teismų praktika taip pat laikosi nuomonės, kad nėra būtina, kad kiekvienas iš padarytų nusikaltimų būtų tik sunkus ar labai sunkus. Tikslas daryti tokius nusikaltimus nepaneigia lengvesnių nusikaltimų padarymas. Todėl kaip sutaptis su nusikalstamu susivienijimu kvalifikuojami ir labai sunkūs ar sunkūs, ir mažiau sunkūs nusikaltimai ar net baudžiamieji nusižengimai.¹³⁰

¹²⁶ Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga // Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis Teismų Praktika Nr. 26. – Vilnius, 2007

¹²⁷ Ten pat.

¹²⁸ PRAPIESTIS, J., ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, P. 96

¹²⁹ PAVILONIS, V. ir kt. Nusikaltimai viešajai tvarkai ir visuomenės saugumui - Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. 2 knyga. Vilnius: Eugrimas, 2001, P. 147

¹³⁰ Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga // Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis Teismų Praktika Nr. 26. – Vilnius, 2007

Tai matyti ir LAT vienoje iš nutarčių, kurioje nustatyta, kad V. A. įkūrė nusikalstamą susivienijimą sunkiems nusikaltimams daryti, dalyvavo jo veikloje ir jam vadovavo, o G. F., N. B., R. L., M. S. ir Š. M., būdami šio susivienijimo nariai, dalyvavo nusikalstamo susivienijimo veikloje.

2000 m. sausio mėnesį, V. A. suorganizavus nusikalstamo susivienijimo narius – R. L., Š. M., M. S. ir N. B. įvykdyti vagystę įsibraunant į negyvenamą patalpą, t. y. parengus nusikaltimo planą, numačius nusikaltimo vietą, laiką, parinkus vykdytojus – R. L., Š. M., M. S. ir N. B., nurodžius M. S. nusikaltimui padaryti surasti automobilį ir su N. B., Š. M. ir R. L. iš Tytuvėnų sporto salės pavogti svarsčius, juos nuvežti ir paslėpti pas A. O., gyvenantį Kelmės rajone, Tytuvėnuose, R. L., Š. M., M. S. ir N. B. 2000 m. sausio 14 d. apie 23 val. įsibrovė į SĮ „Tytuvėnų vietinis ūkis“ sporto salę ir pagrobė A. N. priklausantį 380 Lt vertės turtą.

2000 m. sausio 16 d., apie 15–17 val., V. A. suorganizavus nusikalstamo susivienijimo narius – N. B., G. F. ir M. S. įvykdyti plėšimą, įsibraunant į G. L. gyvenamą patalpą, t. y. parengus nusikaltimo planą, parinkus transporto priemonę ir davus nukentėjusiajai apsvaiginti klofelino, tą pačią dieną, apie 17–18 val., M. S., G. F. ir N. B. iš V. A. namų atvažiavo prie G. L. namų, esančių Šiauliuose, M. S. liko laukti automobilyje, o G. F. ir N. B. įsibrovė į G. L. butą, apsvaigino ją klofelinu, atimdami galimybę priešintis, ir užvaldė 700 Lt vertės turtą. Pagrobtus daiktus N. B., G. F. ir M. S. parvežė V. A. į Kelmę.

Trys čia aprašytos veikos atitinkamai kvalifikuotos pagal senojo BK 227¹ straipsnio 1 dalį, naujojo BK 178 straipsnio 2 dalį ir 180 straipsnio 2 dalį, t. y. kartu su nusikalstamu susivienijimu kaltininkams inkriminuoti apysunkis ir sunkus nusikaltimai. Be to, šioje baudžiamojoje byloje kasacinės instancijos teismas vieną nusikalstamo susivienijimo nario G. F. padarytų veikų – tyčinį svetimo turto sunaikinimą, į degančią krosnį įmetus 150 Lt vertės mobilųjį telefoną, – kvalifikavo pagal BK 187 straipsnio 3 dalį, t. y. kaip baudžiamąjį nusižengimą, neradęs pagrindo pripažinti šią veiką vykdytojo ekscesu, neturinčiu ryšio su nusikalstamo susivienijimo veikla.¹³¹

Taigi apibendrinant darytina išvada, kad nusikalstamam susivienijimui pakanka vien tikslo daryti sunkius ar labai sunkius nusikaltimus, o šio susivienijimo narių įvykdytos atskiros nusikalstamos veikos, kurios gali būti įvairaus sunkumo, kvalifikuojamos savarankiškai.

¹³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. birželio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-303/2004

Trečias nusikalstamo susivienijimo požymis yra asmenų pastovūs tarpusavio ryšiai, bei vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas.

Šis požymis suprantamas kaip asmenų ilgalaikis susitelkimas tam, kad bendromis, suderintomis pastangomis, pasitelktomis ryšio ar kitomis priemonėmis būtų lengviau įgyvendinama susivienijimo numatyta nusikalstama veikla – sunkių ar labai sunkių nusikaltimų darymas.¹³²

LAT teisėjų kolegija baudžiamojoje byloje Nr. 2K-545/2006 nurodė, kad nusikalstamo susivienijimo narių tarpusavio ryšių stiprumą ir pastovumą rodo tai, kad jie nusikaltimus darė ilgą laiką, grupės narių sudėtis buvo stabili. Tai rodo suburtos nusikalstamos grupės aukšto lygio organizacinę formą. Šioje byloje buvo nustatyta, jog susivienijimo nariai disponavo didelėmis lėšomis, gautomis iš nusikalstamos veiklos. Nuteistųjų suburto nusikalstamo susivienijimo organizacinį lygį parodo ir jos narių bendra piniginė kasa, į kurią buvo mokami įnašai nuo pajamų, gautų iš nusikalstamos veiklos. Šios lėšos buvo skirtos organizuoti pagrobtų automobilių paruošimą pardavimui, nuomoti garažus pagrobtiesiems automobiliams paslėpti, parūpinti nusikaltimų darymo priemones, papirkti policijos pareigūnus, kitiems būtiniams nusikalstamos grupės funkcionavimui reikalams. Be to, šios lėšos taip pat buvo numatytos advokatų pagalbai apmokėti bei kitoms išlaidoms, jei nusikalstamo susivienijimo narys būtų sulaikytas teisėsaugos institucijų. Nusikalstamo susivienijimo organizacinę struktūrą parodo susivienijimo narių pasiskirstymas vaidmenimis ir užduotimis.¹³³

Sprendžiant yra, ar ne nusikalstamo susivienijimo požymis – pastovūs tarpusavio ryšiai ir vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas – teismų praktikoje atkreipiamas dėmesys į susivienijimo organizacinę hierarchiją, vidinės drausmės buvimą, dalyvių specializaciją, veiklos planavimą, sumanymų ir pavedimų vykdymo kontrolę, bendras lėšas, jų paskirtį ir panaudojimą, ryšių, transporto priemonių turėjimą, konspiracinius bendravimo būdus ir pan.¹³⁴

Taigi teismai, nustatinėdami formaliuosius nusikalstamo susivienijimo požymius, atsižvelgia ir į neformaliuosius, kurie leidžia daryti išvadą apie aukštą organizuotumo lygį ir padeda atskleisti nusikalstamo susivienijimo specifiškumą. Šią požymių klasifikaciją išskiria LAT teisėjų kolegija baudžiamojoje byloje Nr. 2K-177/2008, kurioje konstatuota, kad apeliacinės instancijos teismo nustatyti faktiniai duomenys (kurie neprieštarauja, bet papildoma pirmosios instancijos teismo nustatytus faktus) rodo tiek formaliuosius

¹³² KLIUNKA, A., 15 metų kovos su organizuotu nusikalstamumu ir korupcija. Vilnius, 2008. P. 24

¹³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-545/2006

¹³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-154/2009

nusikalstamo susivienijimo kaip bendrininkavimo formos požymius (trys ir daugiau asmenų; susitarimas vienam ar keliems sunkiems ar labai sunkiems nusikaltimams daryti; pastovūs grupės narių tarpusavio ryšiai; vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas), tiek ir neformaliuosius požymius, leidžiančius daryti išvadą apie aukštą šio nusikalstamo junginio organizavimo lygį ir priskirti jį organizuoto nusikalstamumo fenomenui (hierarchinė struktūra, vadovavimas, veiklos planavimas, pelno siekimas, disponavimas bendromis lėšomis, drausmės ir subordinacijos palaikymas, ryšių su teisėsaugos institucijų pareigūnais palaikymas vengiant baudžiamosios atsakomybės ir kt.).¹³⁵

A. Gutauskas mano, jog apibūdinant nusikalstamą susivienijimą įstatyme pateikiamų požymių nepakanka. Jo teigimu, pastebima akivaizdi nereikalinga požymių ekonomija, kai siekiama ne išsamiai ir tiksliai apibrėžti nusikalstamo susivienijimo sudėtį, bet maksimaliai palengvinti šio nusikaltimo įrodinėjimą. Apibūdindamas nusikalstamą susivienijimą, A. Gutauskas siūlo tokius būtinus nusikalstamo susivienijimo požymius:

- 1) bendrininkų skaičių – trijų ar daugiau asmenų susivienijimą;
- 2) išankstinį susitarimą užsiimti bendra nusikalstama veikla;
- 3) vaidmenų bei užduočių pasiskirstymą tarp grupės narių darant nusikaltimus;
- 4) vadovavimą grupei – vadovo (ar vadovų) buvimą;
- 5) tikslą – turtinės ekonominės naudos siekimą;
- 6) smurto naudojimą ar rengimąsi jį naudoti.¹³⁶

Tokiai A. Gutausko pozicijai pritaria ir K. Jovaišas, kuris taip pat siūlo suformuluoti išsamesnį nusikalstamo susivienijimo apibrėžimą, įtvirtinantį esminius ir būtinus požymius to reiškinių, kurį jis apibrėžia. Remiantis šiais požymiais būtų galima atskirti nusikalstamą susivienijimą nuo organizuotos grupės.¹³⁷

Autoriaus nuomone, nusikalstamo susivienijimo išsamesnis reglamentavimas ir papildomų būtinųjų požymių įtraukimas į nusikalstamo susivienijimo sudėtį, be abejo, apsunkintų jo įrodinėjimą, tačiau praktinėje veikloje būtų orientuojamasi į minėtus požymius.

¹³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. liepos 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-177/2008

¹³⁶ GUTAUSKAS, A., Organizuoto nusikalstamumo baudžiamasis teisinis vertinimas pagal naują baudžiamąjį kodeksą. Jurisprudencija, 2003, Nr. 45(37)

¹³⁷ GUTAUSKAS, A., Organizuoto nusikalstamumo baudžiamasis teisinis vertinimas pagal naują baudžiamąjį kodeksą. Jurisprudencija, 2003, Nr. 45(37)

IŠVADOS

1. Bendrininkavimas – tai atskira nusikalstamos veikos padarymo forma, kai nusikalstamą veiką padaro du ar daugiau tarpusavyje susitarusių pakaltinamų ir sulaukusių įstatyme nustatyto amžiaus, nuo kurio galima baudžiamoji atsakomybė, asmenų.
2. Bendrininkavimo, kaip nusikalstamos veikos formos sudėtis, tai – objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių visuma: dviejų ar daugiau asmenų dalyvavimas darant nusikalstamą veiką; jų veikos bendrumas; susitarimas daryti nusikalstamą veiką kartu, bei tyčios bendrumas, kai kiekvienas bendrininkas suvokia, kad daro nusikalstamą veiką ne vienas, o bendrai su kitu asmeniu.
3. Bendrininkų veikos įvertinimas priklauso nuo vykdytojo faktiškai padarytos veikos, tačiau tai nereiškia, kad bendrininkų atsakomybė visiškai priklauso nuo vykdytojo atsakomybės. Vienodi bendrininkų atsakomybės pagrindai nepaneigia bendrininkų atsakomybės diferencijavimo, bausmės individualizavimo. Kiekvienas bendrininkas atsako už savo asmeninę veiką, t.y. už tai, ką aprėpė jo tyčia.
4. Vykdytojo vaidmuo lemia bendrininkų atsakomybės ribas. Bendrininkų veiksmų kvalifikacija gali skirtis tik esant vykdytojo ekscesui, t.y. kai vykdytojas padaro tokius veiksmus, kurie savo pobūdžiu ir apimtimi ar padarymo būdu neatitinka susitarimo turinio. Tačiau ne tik vykdytojas, bet ir kuris nors kitas bendrininkas gali pažeisti tarpusavio susitarimą dėl bendros nusikalstamos veikos, taigi galimas kiekvieno bendrininko ekscesas, už kurį atsakoma asmeniškai.
5. Baudžiamasis įstatymas numato baigtinį nusikalstamos veikos bendrininkų rūšių sąrašą: vykdytojas, organizatorius, kurstytojas, padėjėjas. Autoriaus nuomone, šalia kitų bendrininkų rūšių, turėtų būti apibrėžta ir vadovo sąvoka, nes esamas reguliavimas, nurodant vadovo sąvoką nusikalstamo susivienijimo straipsnio dispozicijoje, bet nepateikiant jos, kaip bendrininkų rūšies, LR BK bendrojoje dalyje, nėra logiškas sisteminio teisės aiškinimo požiūriu. Bendrininkų rūšies nustatymas kiekvienu konkrečiu atveju sudaro galimybę teisingai kvalifikuoti bendrininkų veiką ir tinkamai išspręsti jų atsakomybės bei bausmės individualizavimo klausimus, nurodant ne tik BK Specialiosios dalies straipsnį, bet ir atitinkamą BK 24 straipsnio dalį, apibūdinančią atskiro bendrininko veikos rūšį.
6. Atsižvelgiant į kelių bendrininkų susitarimo pobūdį, jų veiksmų ir ryšių bendrumą, organizuotumo lygį, pavojingumo pobūdį ir laipsnį, baudžiamasis įstatymas išskiria šias bendrininkavimo formas: bendrininkų grupę, organizuota grupę ir nusikalstamas

susivienijimas. Bendrininkavimo formų išskyrimas padeda išsamiau suprasti šio teisinio reiškinių esmę, tiksliau įvertinti bendros nusikalstamos veikos pavojingumo pobūdį bei laipsnį. Tai svarbu kvalifikuojant bendrai daromą nusikalstamą veiką, sprendžiant bendrininkų atsakomybės diferencijavimo bei bausmės individualizavimo klausimus.

7. Prisidėjimo prie nusikaltimo požymis yra tai, jog subjekto, nors ir prisidėjusio prie nusikaltimo, veiksmai (neveikimas) nėra susiję priežastiniu ryšiu su kitų asmenų daromu ar padarytu nusikaltimu ir jo pasekmėmis, tuo tarpu kai nusikalstama veika padaryta bendrininkaujant, priežastinį ryšį būtina nustatyti kiekvienu atveju ir dėl kiekvieno bendrininko.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės aktai

- 1) Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės Žinios. 1992, Nr. 33-1014.
- 2) Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.
- 3) Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas. Žin., 1961, Nr. 18-147.

Specialieji šaltiniai

- 4) ANDRIULIS, V., ir kt. Lietuvos teisės istorija: vadovėlis –Vilnius: Justitia, 2002, P. 85, 225.
- 5) FEDOSIUK, O. Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002. P. 187.
- 6) GIRDENIS, T., GUTAUSKAS, A., KUJALIS, P. Baudžiamoji teisė. Metodinė priemonė. – Vilnius. 2014, P. 26.
- 7) GUTAUSKAS A. Organizuota grupė kaip organizuoto nusikalstamumo forma ir jos baudžiamasis teisinis vertinimas. – Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2003. Nr. 41(33).
- 8) GUTAUSKAS, A. Organizuoto nusikalstamumo baudžiamasis teisinis vertinimas pagal naują baudžiamąjį kodeksą. Jurisprudencija, 2003, Nr. 45(37).
- 9) GUTAUSKAS A. Vykdytojo eksceso problema baudžiamosios teisės teorijoje ir praktikoje // Jurisprudencija. MRU mokslo darbai. T. 7 (85). 2006.
- 10) JOVAIŠA, K. Nusikaltimai nuosavybei // Verslo ir komercinė teisė. 1999. Nr. 4-5. P. 47; 107.
- 11) KAČERAUSKAS J. Tarpinio vykdymo problema Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse // Jurisprudencija. 2004, Nr. 53(45).
- 12) KLIMKA, A. APANAVIČIUS, M. MISIŪNAS, J. Tarybinė baudžiamoji teisė: bendroji dalis. Mintis: Vilnius, 1972, P. 254.
- 13) KLIMKA A. Bendrininkų atsakomybės principai // Socialistinė teisė. 1971. Nr.1. P. 16.
- 14) KLIUNKA, A., 15 metų kovos su organizuotu nusikalstamumu ir korupcija. Vilnius, 2008. P. 24.

- 15) PAVILONIS, V. ir kt. Nusikaltimai viešajai tvarkai ir visuomenės saugumui – Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. 2 knyga. Vilnius: Eugrimas, 2001, P. 147.
- 16) PIESLIAKAS, V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2008, P. 88; 90; 90-91; 92; 95; 96; 98; 99; 107.
- 17) PRADEL J. Lyginamoji baudžiamoji teisė. – Vilnius. 2001, P. 260-26.
- 18) PRAPIESTIS, J., ir kt. Bendrininkavimas padarant nusikaltimą. – Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. – 3-asis papild. leid. Vilnius. Eugrimas. 2003, P.74-75; 83; 259; 264; 265-266; 281; 282; 283; 284-285.
- 19) PRAPIESTIS, J., ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, P.96; 155; 156; 157; 158; 160; 161-162; 163; 164; 165; 166; 168; 169; 170; 171-172; 183-189.
- 20) STANKEVIČIUS, V. Baudžiamoji teisė. Paskaitos. Kaunas. 1925.
- 21) ŠUMSKAS, A. Baudžiamųjų bylų nagrinėjimas teisme. – V., 2000. P. 145.
- 22) VANSEVIČIUS, S. Lietuvos baudžiamoji teisė ir procesas 1919-1940 metais. – Vilnius. Justitia. 1996, P.7-16.
- 23) VAITKEVIČIŪTĖ, V. Tarptautinių žodžių žodynas. 2-asis patais. ir papild. leid. Vilnius : Žodynas, 2001. P. 193.
- 24) WESSELS, J. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra. Vilnius. 2003, P. 165; 181.
- 25) Есаков Г.А., Крылова Е., Серебренникова А.В. Уголовное право зарубежных стран: учебное пособие. – Москва: Проспект, 2011, С. 244.
- 26) Крылова, .Е., Серебренникова, А.В. Уголовное право зарубежных стран (Англии, США, Франции, Германии). Учебное пособие. – Москва: Зерцало, 1998, С. 119.
- 27) Российское уголовное право. В двух тома. Том 1. Общая часть / Под. ред. проф. А.И. Рарога. – Москва: Профобразование, 2005, С. 259.
- 28) Уголовное право. Общая часть: учебник / отв. ред. И. Я. Козаченко. 4-е изд., перераб. и доп. - Москва: Норма, 2008, С. 361.

Teismų praktika

- 29) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. vasario 28 d. teismų praktikos skiriant bausmes už nužudymus. (Baudžiamojo kodekso 129 straipsnis) apžvalga // Teismų praktika. 2008, Nr. 28.

- 30) Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose byloje apibendrinimo apžvalga // Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis Teismų Praktika Nr. 26. – Vilnius, 2007.
- 31) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1997 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 15 „Dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisėjų senato 1995 m. spalio 10 d. nutarimo Nr. 16 „Dėl teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo organizavimo, vadovavimo ar dalyvavimo jame (BK 227₁ str.) apibendrinimo rezultatų baudžiamosiose bylose“ pakeitimo ir papildymo.
- 32) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarimas Nr. 43 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas“. 1996 m. birželio 21 d. // Teismo praktika. 1996. Nr. 3–4.
- 33) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1995 m. spalio 10 d. nutarimas Nr. 16 “Dėl teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo organizavimo, vadovavimo ar dalyvavimo jame (BK 227₁ str.) apibendrinimo rezultatų”.
- 34) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2014 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K–P–89/2014.
- 35) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2009 m. sausio 6 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-P-9/2009.
- 36) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2009 m. spalio 20 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-P-218/2009.
- 37) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2016 m. sausio 5 d. nutartis baudžiamojame byloje 2K-36-677/2016.
- 38) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2016 m. sausio 12 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-53-895/2016.
- 39) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. sausio 27 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-37-942/2015.
- 40) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. gegužės 12 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-235-511/2015.
- 41) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. birželio 2 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-309-976/2015.
- 42) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. sausio 14 d. nutartis baudžiamojame byloje 2K-140/2014.
- 43) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. birželio 17 d. nutartis baudžiamojame byloje 2K-315/2014.

- 44) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. gegužės 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-213/2014.
- 45) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. birželio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-315/2014.
- 46) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. gruodžio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-531/2013.
- 47) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. spalio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-456/2012.
- 48) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. gruodžio 04 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-552/2012.
- 49) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. gruodžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-657/2012.
- 50) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. balandžio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-170/2011.
- 51) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. gegužės 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-230/2011.
- 52) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. birželio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-329/2011.
- 53) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. spalio 04 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-390/2011.
- 54) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjo Jono Prapiesčio atskiroji nuomonė dėl Lietuvos Aukščiausiojo teismo baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2009 m. sausio 6 d. nutarties.
- 55) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. lapkričio 09 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-391/2011.
- 56) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. balandžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-102/2009.
- 57) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-154/2009.
- 58) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. birželio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-197/2009.
- 59) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. liepos 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-177/2008.
- 60) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugsėjo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-254/2008.

- 61) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-485/2008.
- 62) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-275/2007.
- 63) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-29/2006.
- 64) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-25/2006.
- 65) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-599/2006.
- 66) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-545/2006.
- 67) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. birželio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-303/2004.
- 68) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. gruodžio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-854/2003.
- 69) Lietuvos Apeliacinio Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2016 m. vasario 1d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr.1A-293-177/2016.
- 70) Lietuvos Apeliacinio Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. balandžio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-184-148/2015.
- 71) Lietuvos Apeliacinio Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. sausio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje 1A-38/2011.
- 72) Lietuvos Apeliacinio Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje 1A-136/2009.
- 73) Kauno apygardos teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje 1A-230-508-2007.

BENDRININKAVIMAS IR JO REIKŠMĖ BAUDŽIAMAJAI ATSAKOMYBEI

SANTRAUKA

Baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje pripažįstama, jog kelių asmenų padarytas nusikalstamas veikas yra žymiai sunkiau kvalifikuoti nei nusikalstamas veikas, padarytas vieno asmens. Siekiant teisingai kvalifikuoti bendrininkų padarytas veikas ir išspręsti bendrininkų atsakomybės bei bausmės individualizavimo klausimus, kiekvienoje konkrečioje byloje būtina nustatyti bendrininkavimo požymius, taip pat kiekvieno asmens indėlį ir vaidmenį padarant nusikalstamą veiką, t.y. nustatyti bendrininkų rūšį bei įvertinti bendros nusikalstamos veikos pavojingumo pobūdį ir laipsnį, nusprendžiant dėl bendrininkavimo formos.

Šiame magistro baigiamajame darbe, remiantis teisine literatūra, įstatymais, bei suformuota teismų praktika, kompleksiškai nagrinėjamos teorinės ir praktinės problemos, susijusios su bendrininkavimo instituto taikymu ir jo reikšme baudžiamajai atsakomybei. Siekiant išsamaus ir nuoseklaus tyrimo, darbe pateikiama bendrininkavimo samprata, pagrindiniai bendrininkavimo požymiai, apžvelgiama baudžiamoji atsakomybė už bendrininkavimą bei jos ribos, aptariamos bendrininkavimo rūšies bei formos reikšmė baudžiamajai atsakomybei, teisinio reguliavimo problemos.

COMPLICITY AND ITS SIGNIFICANCE FOR CRIMINAL LIABILITY

SUMMARY

Criminal law theory and case law recognizes that committed criminal offenses by the few individuals are more difficult to qualify than the criminal acts committed by one person. In order to classify the offences committed by accomplices correctly, solve the issues of accomplices liability and penalties of individualisation, each in a particular case it is necessary to identify the signs of complicity, as well as the contribution and the role of each person in the offence. Accordingly determine the nature of accomplices and evaluate the overall severity of the offense of the nature and degree.

In this Master thesis, according to the legal literature, law and formed court practice, complex theoretical and practical tasks under maintenance associated with the complicity of the Institute and its application in the penal responsibility. For a comprehensive and coherent study, work presents complicity concept, the main features of complicity, an overview of criminal liability for aiding and its limits, conducted discussions with complicity type and shape meaning, criminal liability of regulatory problems.